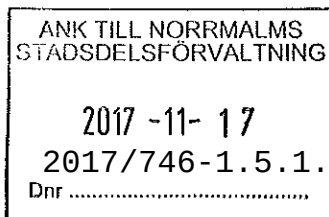

Datum: 2017-11-17

Till berörd remissinstans

Dokid 44695

**Angående remissen om Ett Stockholm för alla -
Program för tillgänglighet och delaktighet för
personer med funktionsnedsättning 2018-2023**

Detta gäller remissvar på "Ett Stockholm för alla - Program för tillgänglighet och delaktighet för personer med funktionsnedsättning 2018-2023"

Dnr: 171-1831-2016

Remisstiden sträcker sig till den 16 februari 2018, vilket vi ber er respektera. Om det av några skäl inte är möjligt för er att inkomma med svar inom utsatt tid måste en kontakt tas med den för ärendet ansvariga personen på roteln.

Ansvarig handläggare/borgarrådssekreterare på Socialroteln är Cindy Falquet, tfn 0761229154.

Remissvar skickas till:

- Socialroteln digitalt i Word-format. Ange KS:s diarienummer som namn på ärenderubrik. Ex: KS 314-331-2004
- KF/KS kansli i **pappersform**.

Bilägg **inte** remissunderlaget. Det finns redan diariefört i kommunstyrelsens diarium.

Häfta **inte** ihop handlingarna.

Adresserna är följande:

Rotelns e-post: Funktion SLK RVI-remissvar eller
RVI-remissvar.SLK@stockholm.se

KF/KS kansli, Stadshuset, 105 35 STOCKHOLM

Med vänliga hälsningar

Socialroteln

Datum: 2017-11-17

Remitteringsmapp**Ärende: Ett Stockholm för alla - Program för tillgänglighet
och delaktighet för personer med funktionsnedsättning
2018-2023**

För yttrande senast: 16 februari

Stadsdelsnämnderna Facknämnderna Övriga

Samtliga SdN

Samtliga
facknämnder

Stockholms stadshus AB
(samtliga bolag)
Kommunstyrelsens råd för
männsliga rättigheter
Kommunstyrelsens råd för
funktionshinderfrågor
Kommunstyrelsens
Pensionärs råd
DHR Stockholmsavdelningen
SRF Stockholms stad
Lika Unika
Afasiföreningen i Stockholms län
Astma- och Allergiföreningen i
Stockholm
Attention Stockholms stad
Autism- och Aspergerföreningen
Stockholms län
Celiakiföreningen i Stockholms
län (CFS)
Dyslexiförbundet FMLS -
Stockholms lokalförening
Elöverkänsligas förening i
Stockholms län (FEB)
Epilepsiföreningen i Stor-Stock-
holm
FUB Stockholm – För barn, unga
och vuxna med utvecklingsstörnin
Föreningen för Hörselskadade och
Döva Barn med Familjer
(FHDBF)
Föreningen för Rörelsehindrade
Barn och Ungdomar i Stockholms
län (RBU)
Föreningen HjärtLung Stockholm
Hjärnskadeförbundet
HJÄRNKRAFT Stockholms län
Hörselskadades förening i Stock-
holm (HRF)
IFS Stockholmsdistriktet –
Intresseföreningarna för Schizo-
freni och liknande psykosjukdom
inom Stockholms län
ILCO, Tarm- uro- och
stomiförbundet, Stockholms
länsförening
Mag- och tarmföreningen i
Stockholms län
Mun- och Halscancerföreningen
Stockholms län

Datum: 2017-11-17

Neuroförbundet Stockholm
OCD-föreningen Stockholm
Psoriasisföreningen i Stockholms l
Reumatikerföreningen Stockholm
RFHL Stockholm – Rättigheter,
Frigörelse, Hälsa och
Likabehandling
Riksförbundet för Social och
Mental Hälsa Stockholms läns
distrikt (RSMH)
Stockholms Dövas Förening(SDF)
Stockholms-Föreningen Cystisk
Fibros
Stockholms Stamningsförening
(SSF)
Storstockholms lokalförening av
Personskadeförbundet RTP (RTP-
StS)
STROKE-föreningen Stockholms
Vuxendöva i Sverige, Stockholms
län (VIS)
Ångestföreningen (ÅSS) i Stock-
holm
Teckenspråkets Röst

Handläggare
Pia Ehnhage
Telefon: 08-50829441**Till**
Kommunstyrelsen

Program för tillgänglighet och delaktighet för personer med funktionsnedsättning

Uppdrag i kommunfullmäktiges budget 2016

Stadsledningskontorets förslag till beslut

Kommunstyrelsen föreslår att kommunfullmäktige beslutar följande.

1. "Ett Stockholm för alla – Program för tillgänglighet och delaktighet för personer med funktionsnedsättning 2018-2023" godkänns enligt bilaga.
2. Stockholm Stadshus AB uppmanas att ge stadens alla bolagsstyrelser i uppdrag att genomföra "Ett Stockholm för alla – Program för tillgänglighet och delaktighet för personer med funktionsnedsättning 2018-2023" enligt bilaga.

Ingela Lindh
Stadsdirektör

Annika Hjelm
Direktör för mänskliga
rättigheter

Sammanfattning

I stadens budget för 2016 angavs att kommunstyrelsen i samråd med kommunstyrelsens funktionshindersråd ska revidera stadens program för delaktighet för personer med funktionsnedsättning 2011-2016.

Stadsledningskontoret har utarbetat ett förslag till reviderat program i samarbete med funktionshindersorganisationer, förvaltningar och bolag i staden. Det bygger på FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning, barnkonventionen, Europakonventionen och andra internationella konventioner samt svensk funktionshinderspolitik och lagstiftning. Därutöver har en utvärdering av det tidigare programmet beaktats.

Programmet knyter an till den nya inriktningen för svensk funktionshinderspolitik som Myndigheten för delaktighet och regeringen föreslår.^{1 2} En ändring av programmets nuvarande benämning föreslås till ”Ett Stockholm för alla – Program för tillgänglighet och delaktighet för personer med funktionsnedsättning 2018-2023”.

Det reviderade programmet ska användas av stadens nämnder och bolagsstyrelser i arbetet med att identifiera, förebygga och undanröja de hinder för delaktighet i omgivningen som bristande tillgänglighet och ojämlika levnadsvillkor medför för personer med funktionsnedsättning. Arbetet ska bedrivas med ett funktionshindersperspektiv. Det innebär att med universell utformning skapa lösningar som redan från början är tillgängliga för alla, att åtgärda befintliga brister i tillgänglighet, att använda individuella stöd och lösningar till de som behöver det samt att förhindra alla former av diskriminering av personer med funktionsnedsättning. Arbetet ska också bidra till ökad jämställdhet och till att barnrättsperspektivet beaktas.

Åtta fokusområden för stadens nämnder och bolagsstyrelser preciseras. Arbetet inom varje fokusområde ska, med hjälp av funktionshindersperspektivet, ta sikte på att förverkliga stadens vision och mål om att Stockholm ska vara tillgängligt för alla, oavsett funktionsförmåga, och att personer med funktionsnedsättning ska kunna vara fullt delaktiga i samhället på jämlika villkor som alla andra, utan diskriminering.

Nämnder och bolagsstyrelser ansvarar för att genomföra och förverkliga programmet. Detta görs inom ramen för ordinarie planering och uppföljning av verksamheten samt i samråd med funktionshindersråden. Under varje fokusområde lämnas förslag på indikatorer som nämnder och bolagsstyrelser kan använda som stöd. Programmet utgör också en grund för samverkan inom staden. Det föreslås gälla åren 2018-2023.

Bakgrund

Kommunfullmäktige beslutade i juni 2011 om Program för delaktighet för personer med funktionsnedsättning 2011-2016 (dnr 326-2538/2010, KF den 13 juni 2011). Programmet är ett styrdokument för stadens nämnder och bolagsstyrelser i arbetet med att skapa förutsättningar för personer med funktionsnedsättning att vara delaktiga i samhället. I stadens budget för 2016 angavs att

¹ En funktionshinderspolitik för ett jämlikt och hållbart samhälle, MFD juni 2016.

² Nationellt mål och inriktning för funktionshinderspolitiken (prop. 2016/17:188)

kommunstyrelsen i samråd med kommunstyrelsens funktionshindersråd ska revidera programmet.

Ärendet

Stadsledningskontoret har utarbetat ett förslag till program för delaktighet för personer med funktionsnedsättning som baseras på den nationella strategin för funktionshinderspolitiken 2011-2016. Strategin anger politikens inriktning samt målen för samhällets insatser.

Myndigheten för delaktighet (MFD) har haft regeringens uppdrag att utvärdera och analysera den förda funktionshinderspolitiken³ samt att lämna förslag på utformning av den kommande funktionshinderspolitiken.⁴ Den pågående översynen av den nationella funktionshinderspolitiken har varit en viktig utgångspunkt i arbetet med att revidera stadens program för delaktighet.

Förslag till ny nationell funktionshinderspolitik

I slutet på maj 2017 presenterade regeringen sitt förslag till nytt nationellt mål och ny inriktning för funktionshinderspolitiken (prop. 2016/17:188). Målet innebär att med FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning som utgångspunkt uppnå jämlikhet i levnadsvillkor och full delaktighet i samhället för personer med funktionsnedsättning. Målet ska bidra till ökad jämställdhet och till att barnrättsperspektivet beaktas.

Funktionshinderspolitiken ska enligt propositionen ses som en del av arbetet för ett mer jämlikt samhälle, där människors olika bakgrund eller förutsättningar inte ska avgöra möjligheter till delaktighet i samhället.

Enligt MFD:s utvärdering krävs mer effektiva insatser inom framför allt utbildning och arbetsmarknad men också inom hälsa, kultur, idrott och fritid. Utvärderingen uppmärksammar även att personer med funktionsnedsättning, särskilt kvinnor och barn, löper en ökad risk att utsättas för våld, brott och övergrepp. Insatser behövs också för att öka deltagandet i demokratiska processer.

Utvärderingen av det nuvarande programmet

I arbetet med att revidera programmet har dessutom en utvärdering som stadsledningskontoret låtit utföra av det nuvarande programmets relevans, måluppfyllelse och genomförande beaktats.⁵

³ Utvärdering och analys av funktionshinderspolitiken 2011-2016, MFD 2016

⁴ En funktionshinderspolitik för ett jämlikt och hållbart samhälle, MFD juni 2016.

⁵ Utvärdering av Program för delaktighet för personer med funktionsnedsättning, Ramböll, mars 2016 (bilaga 2)

Det har bland annat ingått att undersöka om det nuvarande programmets sju delmål samt dess indikatorer är relevanta för att öka delaktigheten hos personer med funktionsnedsättning. Dessutom har kravet på att samtliga nämnder och bolagsstyrelser ska besluta om tre aktiviteter per delmål är effektivt för att nå målen utvärderats.

En slutsats från utvärderingen är att programmet har hög relevans men att det hade varit önskvärt att tydliggöra ett flertal aspekter som enligt studier påverkar möjligheten för personer med funktionsnedsättning att ta del av samhället på lika villkor, såsom ekonomi, hälsa och genus samt en ökad risk att utsättas för våld. Det konstateras vidare att programmets indikatorer inte har införts i stadens budget vilket medfört att de inte följs upp i stadens interna ledningssystem (ILS) och att de används i liten utsträckning av stadens nämnder och bolagsstyrelser. Uppföljningen av hur arbetet med programmet fortskrider tenderar därför att utebli. Det framkommer att kravet att samtliga nämnder och bolagsstyrelser i sin verksamhetsplanering ska fastställa tre aktiviteter för varje delmål inte uppfylls. Bristen på uppföljning gör det svårt att bedöma programmets reella avtryck i verksamheten.

För att säkerställa uppföljningen av programmet behöver det enligt utvärderingen finnas relevanta indikatorer i stadens budget. Vidare rekommenderas staden att anpassa uppföljningen mer efter nämnders och bolagsstyrelsernas mandat och ansvarsområden samt att stryka kravet på tre aktiviteter per delmål och låta uppföljningen ske mer på resultatnivå.

Utvärderingen förespråkar slutligen en mer enhetlig redovisning av programmets resultat för att dels underlätta jämförelser mellan nämnder och bolagsstyrelser, dels underlätta för lokala funktionshindersråd och allmänhet att följa hur arbetet enligt programmet fortskrider.

Förslaget till reviderat program

Förslaget till reviderat program (bilaga 1) knyter an till den nya inriktningen för svensk funktionshinderspolitik som MFD och regeringen föreslår. Det bygger på FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning, barnkonventionen, Europakonventionen och andra internationella konventioner samt på svensk funktionshinderspolitik och lagstiftning.

I arbetet med att revidera stadens program för delaktighet har ovanstående utvärdering av stadens program beaktats. Detta har sammantaget med föreslagna förändringar på nationell nivå haft

betydelse för det förslag till reviderat program som lämnas, både vad gäller struktur, prioriterade områden, önskade resultat och effekter samt genomförande och uppföljning.

En ändring av programmets nuvarande benämning föreslås till ”Ett Stockholm för alla – Program för tillgänglighet och delaktighet för personer med funktionsnedsättning 2018-2023”.

Ett funktionshindersperspektiv i arbetet

I arbetet med det reviderade programmet ska stadens nämnder och bolagsstyrelser använda ett funktionshindersperspektiv. Det består av fyra delar som innebär att:

- med universell utformning skapa lösningar som är tillgängliga för alla redan från början
- åtgärda befintliga brister i tillgänglighet
- använda individuella stöd och lösningar
- förhindra alla former av diskriminering av personer med funktionsnedsättning

Funktionshindersperspektivet kan liknas vid en tankemodell för arbetet med att identifiera, förebygga och undanröja hinder för delaktighet i samhället. Det ska också bidra till att stärka jämställdheten och barnrättsperspektivet.

Åtta fokusområden

Programmet omfattar åtta olika fokusområden som stadens nämnder och bolagsstyrelser ska arbeta med. Samtliga fokusområden tar sikte på målen i stadens budget och vad som krävs för att förverkliga dem. De åtta fokusområdena är:

1. Rätten till arbete och försörjning
2. Rätten till utbildning och att få det stöd som behövs för att nå kunskapsmålen
3. Rätten att kunna förflytta sig, vistas i och använda Stockholms inne- och utemiljö samt att ha en fungerande bostad och garanteras säkerhet i kris
4. Rätten till information och kommunikation samt att få tillgång till ny teknik
5. Rätten till bästa möjliga hälsa
6. Rätten till individuellt stöd
7. Rätten till en meningsfull fritid
8. Rätten att delta i demokratin

olika samhällsområden samt stadens ambitioner inom dessa områden.

Funktionshindersperspektivet ska användas i arbetet inom vart och ett av dessa fokusområden. Arbetet behöver utformas med hänsyn till varje nämnds och bolagsstyrelses uppdrag.

Genomförande och uppföljning

Nämnder och bolagsstyrelser ansvarar för att genomföra och förverkliga programmet. Detta görs inom ramen för ordinarie planering och uppföljning av verksamheten. Programmet utgör vidare en grund för samverkan inom staden.

Under varje fokusområde lämnas förslag på indikatorer som kan användas och anpassas utifrån vad som är ändamålsenligt för den egna verksamheten. Aktiviteter tas fram och följs upp i samråd med nämndernas eller bolagsstyrelsernas funktionshindersråd.

Nämnder och bolagsstyrelser ansvarar för att det finns tillräcklig kunskap i organisationen för arbetet med programmet.

I avsnittet ”Arbetsätt och verktyg” beskrivs några metoder som visat sig vara användbara i funktionshinderspolitiskt arbete. Det betonas att kunskap är en förutsättning i arbetet med programmet.

Ärendets beredning

Ärendet har beretts inom stadsledningskontorets kansli för mänskliga rättigheter.

Förslaget till reviderat program är framtaget i samarbete med representanter från funktionshindersorganisationer verksamma i Stockholm samt stadens bolag, fack- och stadsdelsförvaltningar. Arbetet har bedrivits i projektform med en styrgrupp, en arbetsgrupp och en referensgrupp. Funktionshindersombudsmannen har lett arbetet.

Arbetsgruppen har bestått av representanter från två stadsdelsförvaltningar (Rinkeby-Kista och Norrmalm), arbetsmarknadsförvaltningen, kulturförvaltningen, socialförvaltningen, stadsbyggnadskontoret, trafikkontoret, utbildningsförvaltningen och stadsledningskontorets kommunikationsenhet samt Micasa AB och Familjebostäder.

Referensgruppen har bestått av representanter från HSO Stockholms stad (Handikappföreningarnas samarbetsorganisation),

DHR Stockholm (Delaktighet, Handlingskraft Rörelsefrihet) och SRF Stockholm (Synskadades Riksförbund).

En styrgrupp bestående av direktörer från stadsledningskontorets kansli för mänskliga rättigheter, arbetsmarknadsförvaltningen, trafikkontoret, Skärholmens och Östermalms stadsdelsförvaltningar samt Micasa AB har godkänt förslaget.

En inledande workshop med kommunstyrelsens funktionshindersråd genomfördes i september 2016. Arbetsgruppen har träffats vid fyra tillfällen och referensgruppen vid tre tillfällen. Vidare har HSO, DHR och SRF Stockholm anordnat två kvällsseminarier som funktionshindersombudsmannen medverkat vid. Vid dessa seminarier har alla ordföranden och vice ordföranden i stadens funktionshindersråd inbjudits att diskutera programarbetet. Funktionshindersombudsmannen har haft avstämningsmöten med HSO:s kansli och funktionshindersorganisationerna har även haft egna medlemsmöten om programarbetet.

Funktionshindersombudsmannen har därutöver deltagit i ett dialogkafé med elever i grundsärskolan och gymnasiesärskolan som Stockholms stad genom Rinkeby-Kista stadsdelsförvaltning och kulturförvaltningen anordnade i Fryshuset Husby våren 2016.

I arbetet med programmet har även en controller från stadsledningskontorets avdelning för välfärdsstyrning bistått med synpunkter, liksom kommunstyrelsens funktionshindersråd och rådet för mänskliga rättigheter.

Synpunkter har under arbetets gång även inhämtats från MFD.

Stadsledningskontorets synpunkter och förslag

Staden arbetar sedan länge med att skapa förutsättningar för att personer med funktionsnedsättning ska kunna vara fullt delaktiga i samhällslivet. Under tillgänglighetsprojektet (1999-2011) genomförde stadens nämnder och bolagsstyrelser ett mycket omfattande arbete för att göra Stockholms gator, torg och parker samt stadens egna lokaler tillgängliga och användbara för alla. Projektet har tillsammans med andra åtgärder, till exempel inom information och kommunikation samt kultur, idrott och fritid, bidragit till förbättrade möjligheter för personer med funktionsnedsättning att kunna vara delaktiga inom olika samhällsområden. I och med det nya programmet går arbetet in i en ny fas.

I utvärderingen och analysen av den nationella funktionshinderspolitiken 2011-2016 konstaterar MFD att utvecklingen har gått framåt inom flera samhällsområden i Sverige, men för långsamt. Det kvarstår skillnader i levnadsvillkor mellan personer med funktionsnedsättning och övriga befolkningen som behöver åtgärdas för att skapa mer jämlika möjligheter för personer med funktionsnedsättning att kunna delta i samhällslivet som alla andra. Arbetet med det nya programmet ska bidra till att utjämna dessa skillnader.

Fokus på tillgänglighet och funktionshindersperspektivet

Att kunna delta i samhället på jämlika villkor som andra, oavsett funktionsförmåga, är en grundläggande mänsklig rättighet. Tillgänglighet är en förutsättning för den möjligheten. Funktionshinderspolitiken fokuserar därför på att identifiera, förebygga och undanröja funktionshinder i omgivningen så att den blir tillgänglig och användbar för alla. Individuella stöd och lösningar ska användas till de som ändå behöver det för kunna delta i samhällslivet på jämlika villkor som andra. I programmet tydliggörs denna inriktning genom funktionshindersperspektivet, vars fyra beståndsdelar ger arbetet en struktur och underlättar förståelsen för vad som behöver göras och för vilka metoder som är lämpliga att använda.

Stadens tillgänglighetsarbete behöver omfatta den fysiska miljön inomhus och utomhus, byggd miljö och allmänna platser, verksamheter, produkter, service, tjänster, information och kommunikation samt bemötande. Stor vikt bör läggas vid att säkerställa tillgängligheten i de digitala tjänster som staden utvecklar så att de är användbara för alla och gynnar personer med funktionsnedsättning. Tillgänglighetsarbetet är viktigt också för staden som arbetsgivare.

Ny lagstiftning ökar kraven på tillgänglighet

Förslaget till reviderat program har beaktat diskrimineringslagen och annan svensk lagstiftning. I diskrimineringslagen (2008:567) infördes den 1 januari 2015 en bestämmelse om att bristande tillgänglighet kan vara grund för diskriminering. Här avses även information och kommunikation. Den 1 januari 2017 kompletterades lagen med krav på arbetsgivare och utbildningsanordnare att bedriva aktiva åtgärder för att främja lika rättigheter och motverka diskriminering på grund av samtliga diskrimineringsgrunder, därmed även funktionsnedsättning.

Lagen om offentlig upphandling, LOU, innehåller sedan den 1 januari 2017 en ny bestämmelse om att ställa krav på tillgänglighet vid upphandling (19 kap 2 § LOU).

Ovanstående bestämmelser kan ses som åtgärder för att säkerställa att FN-konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning efterlevs och manar till ökad målmedvetet i tillgänglighetsarbetet.

Nämnders och bolagsstyrelser fortsatta arbete med programmet

Det reviderade programmet ger stadens nämnder och bolagsstyrelser ett förbättrat stöd i arbetet med att förverkliga stadens vision och mål för det funktionshinderspolitiska arbetet. Funktionshindersperspektivet underlättar att bedriva arbetet systematiskt och effektivt.

Uppföljningen av programmet

Programmet innehåller inga egna mål utan fokusområden. Samtliga fokusområden tar sikte på de övergripande målen i kommunfullmäktiges budget och vad som krävs för att förverkliga dem. Syftet är att arbetet med programmet ska integreras i ordinarie verksamhetsplanering och uppföljning.

Särskilt uppmärksamhet har ägnats åt hur programmet ska följas upp med hänsyn till nämnders och bolagsstyrelserns olika ansvarsområden. Under varje fokusområde lämnas förslag på indikatorer. Flera nämnder har varit med och utformat dessa med hänsyn till vad som är önskvärt och möjligt att mäta. De föreslagna indikatorerna är inte obligatoriska utan kan användas och anpassas för att fungera så ändamålsenligt som möjligt. Några indikatorer är svåra att mäta idag men föreslås utifrån avsikten att det på sikt ska vara möjligt.

För att staden ska få en samlad bild av nämndernas och bolagsstyrelsernas arbete med programmet kan det vara nödvändigt att komplettera uppföljningar i stadens interna ledningssystem med andra metoder.

Konsekvenser för jämställdhet och för barn

På nationell nivå ska funktionshinderspolitiken bidra till jämställdhet och till att barnrättsperspektivet beaktas, vilket nu återspeglas i programmet.

Jämställdhetsperspektivet ska understödja arbetet med att utjämna de skillnader i levnadsvillkor som finns mellan flickor och pojkar,

kvinnor och män med funktionsnedsättning. Även anhörigas situation behöver uppmärksammas i detta hänseende.

Barn med funktionsnedsättning har samma rättigheter enligt FN:s barnkonvention som alla andra barn, men är som grupp mer utsatta för diskriminering och olika former av våld och övergrepp. Programmet ska understödja att stadens nämnder och bolagsstyrelser beaktar barnrättsperspektivet och vidtar alla åtgärder som behövs för att säkerställa att barn med funktionsnedsättning ges förutsättningar till jämlikhet i levnadsvillkor och full delaktighet i samhället och får sina rättigheter tillgodosedda.

Konsekvenser för verksamhetsutveckling

Programmet innebär verksamhetsutveckling på olika nivåer i stadens nämnder och bolagsstyrelserns organisation.

Kunskapsutveckling om levnadsvillkor och rättigheter för personer med funktionsnedsättning behöver ske löpande. Samtliga nämnder och bolagsstyrelser behöver säkerställa att grundläggande och tillräckliga kunskaper finns för att programmet ska kunna förverkligas. Det krävs kunskap om tillgänglighet och funktionshindersperspektiv samt om olika arbetssätt och verktyg. Det måste finnas kunskap om lagstiftning, om rättigheter för personer med funktionsnedsättning samt om hur funktionshinder kan undanröjas och förebyggas. Vidare behövs kunskap om vilka krav som kan ställas i upphandling och hur de kan ställas samt hur krav i bidragsgivning kan formuleras.

Samverkan och samordning

Nämnder och bolagsstyrelser behöver fördela ansvar för att säkerställa utvecklingen och samordningen av arbetet med funktionshindersfrågor. Samordningsbehovet inom framför allt tillgänglighetsarbetet är betydande och kräver särskild uppmärksamhet. Frågor om tillgänglighet och delaktighet för personer med funktionsnedsättning berör alla samhällsområden och många aktörer delar på ansvaret, såväl inom staden som externt.

Förankring

Representationen i styrgruppen och arbetsgruppen samt i referensgruppen bidrar till att programmet är väl förankrat och underlättar genomförandet av programmet.

Stöd i genomförandet

I samband med att det reviderade programmet införs kommer stadsledningskontoret att genomföra seminarier för ledningsgrupper och nyckelpersoner.

Stadens funktionshindersombudsman samverkar med stadens nämnder och bolagsstyrelser för att stödja arbetet med programmet och öka kunskapen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning inom stadens alla verksamheter.

Stadsledningskontoret föreslår att kommunstyrelsen föreslår att kommunfullmäktige beslutar följande:

1. ”Ett Stockholm för alla – Program för tillgänglighet och delaktighet för personer med funktionsnedsättning 2018-2023” godkänns enligt bilaga.
2. Stockholm Stadshus AB uppmanas att ge stadens alla bolagsstyrelser i uppdrag att genomföra ”Ett Stockholm för alla – Program för tillgänglighet och delaktighet för personer med funktionsnedsättning 2018-2023” enligt bilaga.

Bilagor

1. Förslag till ”Ett Stockholm för alla – Program för tillgänglighet och delaktighet för personer med funktionsnedsättning 2018-2023”
2. Utvärdering Stockholms stads Program för delaktighet för personer med funktionsnedsättning, Ramböll, mars 2016

Ett Stockholm för alla

Program för tillgänglighet och
delaktighet för personer med
funktionsnedsättning 2018- 2023

[stockholm.se](https://www.stockholm.se)

Ett Stockholm för alla
September 2017

Dnr: 171-1831/2016
Utgivare: Stadsledningskontoret
Kontaktperson: Pia Ehnhage

Innehåll

Inledning	4
Utgångspunkter för programmet	5
Ett funktionshindersperspektiv i arbetet	8
Åtta fokusområden	10
1. Rätten till arbete och försörjning	11
2. Rätten till utbildning och att få det stöd som behövs för att nå kunskapsmålen	13
3. Rätten att kunna förflytta sig, vistas i och använda Stockholms inne- och utemiljö samt att ha en fungerande bostad och garanteras säkerhet i kris	14
4. Rätten till information och kommunikation samt att få tillgång till ny teknik	17
5. Rätten till bästa möjliga hälsa	18
6. Rätten till individuellt stöd	19
7. Rätten till en meningsfull fritid	20
8. Rätten att delta i demokratin	21
Genomförande och uppföljning	22
Arbetssätt och verktyg	24
Begrepp och definitioner	26
Referensdokument	30
Artiklar i FN:s konvention för rättigheter för personer med funktionsnedsättning	31
Nämnders och styrelser ansvar för programmets olika fokusområden ..	33

Inledning

Stockholms stad har högt ställda mål för att garantera alla som bor och verkar i Stockholm full delaktighet i samhällslivet och arbetar sedan länge med att öka tillgängligheten i staden och delaktigheten i samhället för personer med funktionsnedsättning.

Det här programmet är ett styrdokument som stadens nämnder och bolagsstyrelser i ska utgå från när de planerar och följer upp sitt arbete för att nå stadens mål om ett Stockholm som är tillgängligt för alla, där personer med funktionsnedsättning är fullt delaktiga på jämlika villkor som alla andra, utan diskriminering.¹

Det bygger på FN-konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning, den nationella funktionshinderspolitiken och på stadens vision om ett Stockholm som är tillgängligt för alla och ett föredöme i skyddet av mänskliga rättigheter.

Den första delen beskriver utgångspunkter för programmet och olika utmaningar som finns när det gäller rätten för personer med funktionsnedsättning att delta i samhällslivet på jämlika villkor utan diskriminering.

Den andra delen beskriver vad ett funktionshindersperspektiv är och hur stadens nämnder och bolagsstyrelser ska använda det i arbetet med programmet.

Den tredje delen pekar ut åtta fokusområden som är prioriterade för staden att arbeta med. Alla nämnder och bolagsstyrelser ska i sin ordinarie planering precisera vilka aktiviteter de behöver genomföra inom de prioriterade områdena för att nå stadens mål och hur de ska samverka inom staden samt med andra aktörer. Under varje fokusområde lämnas också förslag på indikatorer som nämnder och bolagsstyrelser kan använda i stadens interna ledningssystem (ILS).

Den fjärde delen beskriver ansvarsfördelning och hur uppföljningen ska göras samt olika arbetssätt och verktyg som har visat sig användbara i funktionshinderspolitiskt arbete. Avslutningsvis beskrivs begrepp och definitioner. Här återfinns också en referenslista och en förteckning över de olika artiklarna i FN-konventionen för rättigheter för personer med funktionsnedsättning samt, allra sist, ett schema över nämnders och bolagsstyrelserns ansvar för olika fokusområden.

¹ Programmet är en reviderad version av Program för delaktighet för personer med funktionsnedsättning 2011-2016 (dnr 326-2538/2010, KF 2011-06-13).

Utgångspunkter för programmet

Stockholms stads program för tillgänglighet och delaktighet för personer med funktionsnedsättning bygger på FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning, Agenda 2030, Europakonventionen, svensk lagstiftning, den nationella funktionshinderspolitiken² och stadens vision och funktionshinderspolitiska mål.

Den etiska grunden för programmet är principen att alla människor är lika i värdighet och rättigheter. Programmet är rättighetsbaserat och har som övergripande mål att alla människor, oavsett funktionsförmåga, ska ges möjlighet att åtnjuta sina mänskliga rättigheter. Alla ska ha lika rätt till stadens skydd, stöd och service samt ges möjlighet att delta i alla delar av samhällslivet.

Staden ska aktivt förhindra att personer med funktionsnedsättning diskrimineras i den egna verksamheten och säkerställa tillgänglighet.

Funktionshinder i omgivningen ska identifieras, förebyggas och undanröjas. Full delaktighet förutsätter också att personer med funktionsnedsättning inkluderas i stadens planering och beslutsprocesser på jämlika villkor som andra. Det är hela stadens ansvar att se till att ingen exkluderas och att alla människors kompetens tas tillvara.

FN-konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning

FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning trädde i kraft i Sverige 2009. Den offentliga sektorn i landet har ett juridiskt ansvar att förverkliga innehållet i konventionen.³

Konventionen förtydligar vad mänskliga rättigheter innebär i förhållande till människor med funktionsnedsättning och bygger på ett antal principer som exempelvis jämlikhet, icke-diskriminering, jämställdhet, delaktighet och tillgänglighet. Samtliga principer ska tolkas in i varje rättighetsartikel, som handlar om åtgärder för att personer med funktionsnedsättning ska få tillgång till sina mänskliga rättigheter.

² En funktionshinderspolitik för ett jämlikt och hållbart samhälle, MFD juni 2016.

³ Regeringens proposition 2008/09:28 Mänskliga rättigheter för personer med funktionsnedsättning

Lagstiftning, föreskrifter och allmänna råd mm.

Lagar som styr krav på tillgänglighet, icke-diskriminering och delaktighet är viktiga i arbetet med programmet. Plan- och bygglagen (PBL), arbetsmiljölagen och diskrimineringslagen reglerar till exempel krav på tillgänglighet och icke-diskriminering. Lagen om offentlig upphandling (LOU) anger att krav på tillgänglighet ska ställas vid upphandlingar. Lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade (LSS) och socialtjänstlagen (SoL) samt övriga lagar som avser individuella behovsprövade stödinsatser ska bidra till delaktighet och självständighet på jämlika villkor för personer med funktionsnedsättning.

EU-rätten är också tillämplig, liksom internationella och europeiska konventioner, bland annat barnkonventionen och Europakonventionen.

Skillnader i levnadsvillkor kvarstår

Ungefär 20 procent av Sveriges och stadens befolkning uppger att de har en funktionsnedsättning som påverkar det dagliga livet.⁴ Även anhörigas livssituation påverkas. Programmet berör därför en stor andel av stadens invånare, men också andra som besöker staden.

Många medarbetare i stadens nämnder och bolagsstyrelser lägger ner ett stort engagemang i arbetet med att förbättra tillgängligheten och öka delaktigheten i samhället för personer med funktionsnedsättning. Det finns många goda exempel på förbättringar som uppnåtts. Uppföljningar bekräftar att arbetet går framåt och att medvetenheten om frågorna ökar.⁵ Ändå kvarstår många hinder och det fortsatta arbetet måste därför präglas av stor beslutsamhet och förnyad kraft.

Bland annat visar en utvärdering från Myndigheten för delaktighet (MFD) att personer med funktionsnedsättning fortfarande har betydligt sämre levnadsvillkor jämfört med den övriga befolkningen, även om personer med funktionsnedsättning inte är en homogen grupp och skillnader förekommer.⁶ De ekonomiska förutsättningarna för gruppen personer med funktionsnedsättning är sämre än för övriga befolkningen och andelen personer som saknar kontantmarginal är betydande i jämförelse med övriga

⁴ Folkhälsomyndighetens folkhälsorapportering och statistik för Stockholmsregionen 2016

⁵ Kommunuppföljning 2014-2016, Myndigheten för delaktighet, MFD

⁶ Myndigheten för delaktighet (2016) Utvärdering och analys av funktionshinderspolitiken 2011-2016

befolkningen.⁷ För kvinnor med funktionsnedsättning beskrivs genomgående sämre levnadsvillkor än för män med funktionsnedsättning.

MFD menar att utvecklingen av tillgänglighet och delaktighet i landet som helhet går alltför långsamt. Särskilt inom utbildning och arbetsmarknad krävs mer effektiva insatser, men också inom kultur, idrott och fritid. Det behövs också insatser för att öka det aktiva deltagandet i demokratiska processer.

Nästa avsnitt beskriver områden där skillnader i levnadsvillkor har uppmärksamats och vad skillnaderna består i.

Ojämlika villkor skapar hinder för delaktighet

I *skolan* beskrivs skillnader som handlar om att många elever med funktionsnedsättning inte får det stöd de behöver och har rätt till i sin utbildning, vilket får konsekvenser för resultaten i skolan och senare i livet. Bristande tillgänglighet i undervisningslokaler och andra pedagogiska resurser, vantrivsel, ökad risk för mobbning och att utsättas för kränkningar och fysiskt våld anges som förklaringar.⁸

Andra uppföljningar visar att personer med funktionsnedsättning deltar mindre på *arbetsmarknaden* än övriga befolkningen, vilket påverkar möjligheterna till försörjning och jämlika levnadsvillkor. Svårast att etablera sig på arbetsmarknaden har unga med funktionsnedsättning som inte har fullföljt gymnasiet.⁹

På *bostadsmarknaden* redovisas skillnader som avser möjligheten att kunna få en bostad på jämlika villkor som andra. Situationen påverkas av bristen på bostäder, i det ordinarie bostadsbeståndet och i särskilda boendeformer, men också av bostadskostnaderna och av att många bostäder inte är fysiskt tillgängliga.^{10 11}

Hälsa är ett annat område där skillnader redovisas. Personer med funktionsnedsättning; särskilt barn, unga och kvinnor, upplever

⁷ Delrapportering av regeringsuppdrag Delrapportering av regeringsuppdrag inom ramen för ”En strategi för genomförande av funktionshinderspolitiken 2011–2016”, Folkhälsomyndigheten 2016

⁸ Folkhälsomyndigheten (2015) Skolbarns hälsovanor 2013/14 – hälsa, levnadsvanor, sociala relationer och skolupplevelse bland barn med funktionsnedsättning

⁹ Dold potential, Hinder och möjligheter för unga stockholmarnas etablering på arbetsmarknaden, Delrapport från Kommissionen för ett socialt hållbart Stockholm, Shoresh Ibrahim & Petra Wårstam Larnhed, 2016

¹⁰ Bostäder att bo kvar i, SOU 2015:85

¹¹ Bostäder för personer med fysisk och psykisk funktionsnedsättning, Rapport 2015:6, Stadsrevisorerna Stockholms stad

sämre *hälsa* och sämre förutsättningar för hälsa jämfört med övriga befolkningen.¹² En stor del av ohälsan förklaras med andra faktorer än funktionsnedsättningen, såsom bristande tillgänglighet, brist på inflytande och delaktighet samt ekonomisk otrygghet. Risken att utsättas för våld är större hos personer med funktionsnedsättning och de är också mer utsatta för brott. Kvinnor med funktionsnedsättning befinner sig ofta i en beroendeställning som medför en kraftigt ökad risk för våld och övergrepp.¹³

Även för *anhöriga* påverkas levnadsvillkoren. Anhöriga till personer med funktionsnedsättning drabbas oftare av ohälsa, sämre ekonomi och försämrad livskvalitet. Föräldrar till barn med funktionsnedsättning förvärvsarbetar i lägre utsträckning och har oftare akuta ekonomiska svårigheter.¹⁴ Fler kvinnor än män går ner i arbetstid på grund av omsorgsansvaret.¹⁵

Att skapa jämlika villkor för personer med funktionsnedsättning är en stor utmaning för staden och centralt i arbetet med programmet. Jämställdhet ingår som en viktig del i detta arbete, med syftet att utjämna skillnader i levnadsvillkor mellan flickor och pojkar, kvinnor och män med funktionsnedsättning.¹⁶ Även anhörigas situation behöver uppmärksammas i detta hänseende. I alla åtgärder som rör barn med funktionsnedsättning är det vidare nödvändigt att beakta barns rättigheter enligt FN:s barnkonvention.

Ett funktionshindersperspektiv i arbetet

I arbetet med tillgänglighet och full delaktighet i samhällslivet på jämlika villkor ska stadens nämnder och bolagsstyrelser använda ett funktionshindersperspektiv.

Funktionshindersperspektivet innehåller fyra delar som är ömsesidigt beroende av varandra: - principen om universell utformning, - åtgärda befintliga brister i tillgängligheten, - individuella stöd och lösningar samt - förebygga och motverka diskriminering.

¹² Slutrapportering av regeringsuppdrag En strategi inom ramen för funktionshinderspolitiken 2011-2016, Folkhälsomyndigheten 2016

¹³ Trygghetsmätningen i Stockholms stad 2014

¹⁴ Utvärdering och analys av funktionshinderspolitiken 2011-2016, Myndigheten för delaktighet, 2016

¹⁵ Stöd till anhöriga, Vägledning till kommunerna för tillämpning av 5 kap. 10 § socialtjänstlagen

¹⁶ Regeringens prop. 2016/17:188, Nationellt mål och inriktning för funktionshinderspolitiken, 2017

Åtgärder för att öka tillgängligheten ska ses som en investering för en hållbar utveckling. Lösningar som är bra för personer med funktionsnedsättning brukar ofta vara bra för alla och minskar behovet av specialanpassningar och dyra åtgärder i efterhand. Automatiska dörröppnare underlättar till exempel även för den som kommer med barnvagn. Tydliga skyltar med Pictogram¹⁷ underlättar för alla att kunna orientera sig.

Funktionshindersperspektivet ska användas i arbetet med vart och ett av programmets åtta fokusområden (se sidan 11 och framåt). Perspektivet kan liknas vid en tankemodell för att planera och utforma arbetet för varje fokusområde.

Här kommer först en beskrivning av funktionshindersperspektivets fyra delar:

Skapa lösningar med universell utformning

Principen om universell utformning innebär att planera och utforma den omgivande miljön så att den är tillgänglig och användbar för alla. Det måste ske med medvetenhet om att funktionsförmågan bland de som bor i och besöker staden varierar, så att personer med funktionsnedsättning får möjlighet att verka i vardagen på samma villkor som människor utan funktionsnedsättning.¹⁸ Genom att göra rätt från början kan kostsamma åtgärder i efterhand undvikas.

Arbetet innefattar inte enbart den fysiska miljön, utan även verksamheter, tjänster, produkter och system samt program och riktlinjer. Det kan till exempel handla om stadens digitala system, informationstjänster, byggd miljö och allmänna platser, men också om bemötande.

Hänsyn behöver tas till att människor kan ha nedsatt rörelseförmåga, nedsatt syn eller hörsel, dövhet, dövblindhet, nedsatt röst- och talfunktion, nedsatt kognitiv förmåga, besvär i andningsorgan, allergier eller överkänslighet, psykisk ohälsa eller andra variationer i funktionsförmåga.

Åtgärda befintliga brister i tillgängligheten

Brister i stadens tillgänglighet som redan finns och som hindrar delaktighet måste identifieras och åtgärdas. Arbetet kräver systematik och långsiktighet. Brister identifieras genom att

¹⁷ Pictogram är ett visuellt språk utvecklat för personer som saknar eller har begränsad förmåga att tala, läsa och skriva.

¹⁸ Principen om universell utformning är en prioriterad inriktning i den nationella funktionshinderspolitiken (Regeringens proposition 2016/17:188, Nationellt mål och inriktning för funktionshinderspolitiken)

analysera tillgängligheten i verksamheter, miljöer, tjänster, produkter och system. Därefter kan åtgärder planeras och genomföras. För hinder till och i lokaler dit allmänheten har tillträde och på allmänna platser gäller Boverkets föreskrifter om enkelt avhjälpta hinder.

Använd individuella stöd och lösningar

Individuella lösningar ska användas för att kompensera funktionsnedsättning eller brister i tillgänglighet som trots allt finns samt ge möjlighet till självständighet och delaktighet. Exempel på lösningar är ledsagning, anhörigstöd, särskilt stöd i skolan, daglig verksamhet, tolkning, hjälpmedel och bostadsanpassning. Besluten och det stöd som ges ska präglas av självbestämmande, rättssäkerhet och delaktighet. Jämställdhetsaspekter behöver uppmärksammas så att stöd och lösningar bidrar till att utjämna skillnader mellan flickor och pojkar, kvinnor och män med funktionsnedsättning. Även för anhöriga behöver jämställdhetsperspektivet beaktas.

Personen det gäller ska så långt som möjligt vara delaktig i de beslut som fattas. För att skapa bästa möjliga förutsättningar för delaktighet måste information och kommunikation anpassas och göras tillgänglig för individen. Barn med funktionsnedsättning ska få det kommunikationsstöd som de behöver för att lättare kunna uttrycka sina åsikter.

Förebygg och motverka diskriminering

Förbud mot diskriminering handlar om att förhindra att personer med funktionsnedsättning behandlas sämre, missgynnas och inte ges samma rättigheter och möjligheter som andra. Fördomar, negativa attityder och kränkningar ska förhindras. Det ska också uppmärksammas att personer med funktionsnedsättning kan vara flerdigt utsatta, utifrån såväl funktionsnedsättning som kön, könsöverskridande identitet eller uttryck, etnicitet, religion eller annan trosuppfattning, sexuell läggning och ålder.

Åtta fokusområden

Programmet omfattar åtta olika fokusområden som stadens nämnder och bolagsstyrelser ska arbeta med genom att tillämpa funktionshindersperspektivet. Samtliga fokusområden tar sikte på målen i stadens budget¹⁹ och vad som krävs för att förverkliga dem.

¹⁹ 1. Stockholm är en stad som är tillgänglig för alla, oavsett funktionsförmåga.

2. Personer med funktionsnedsättning inkluderas och är fullt delaktiga i samhället på jämlika villkor som alla andra, utan diskriminering.

Målen knyter an till det nationella målet för funktionshinderspolitiken, som är

Under varje fokusområde beskrivs stadens ambitioner för det specifika området och de önskade effekterna för personer med funktionsnedsättning.

Gemensamt för arbetet inom samtliga fokusområden är att med hjälp av funktionshindersperspektivet identifiera, förebygga och undanröja hinder för full delaktighet i samhället och jämlikhet i levnadsvillkor för personer med funktionsnedsättning, utan diskriminering.

Områdena kan ha olika relevans för olika nämnder och bolagsstyrelser (se Nämnders och styrelser ansvar för programmets olika fokusområden, sidan 33). Arbetet måste utformas med hänsyn till varje nämnds och bolagsstyrelses uppdrag.

I det arbetet kan det bli aktuellt att styra med hjälp av indikatorer. Under varje fokusområde lämnas därför även förslag på indikatorer som nämnder och bolagsstyrelser kan använda i stadens interna ledningssystem (ILS). Det är förslag som ska ge stöd och inspiration i arbetet med programmet. De kan användas och anpassas med hänsyn till vad som är ändamålsenligt för den egna nämndens eller bolagsstyrelsens verksamhet.

I programmets sista del lämnas förslag på olika arbetssätt och verktyg som har visat sig användbara i arbetet med att öka tillgängligheten och delaktigheten i samhället för personer med funktionsnedsättning (se Genomförande och uppföljning sidan 22, Arbetssätt och verktyg, sidan 24).

I de följande avsnitten beskrivs de åtta olika fokusområdena.

1. Rätten till arbete och försörjning

I Stockholms stad ska personer med funktionsnedsättning kunna delta på arbetsmarknaden, i arbetslivet eller i sysselsättning på jämlika villkor som andra och kunna försörja sig själva.

1.1 Tillgängligheten på stadens arbetsplatser ska öka
Staden ska arbeta aktivt med att öka tillgängligheten så att personer som har en funktionsnedsättning i större utsträckning ska kunna få

att med FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning som utgångspunkt, uppnå jämlikhet i levnadsvillkor och full delaktighet i samhället för personer med funktionsnedsättning. Målet ska bidra till ökad jämställdhet och till att barnrättsperspektivet beaktas (prop. 2016/17:188).

och behålla ett arbete. Motsvarande ansvarstagande ska efterfrågas hos andra arbetsgivare, i upphandlingar och vid bidragsgivning. En viktig utgångspunkt ska vara att en individs arbetsförmåga är en relation mellan individen och den omgivande miljön och inte enbart en egenskap hos individen.

1.2 Staden ska vara ett föredöme som arbetsgivare

Hinder som utestänger personer med funktionsnedsättning från staden som arbetsgivare ska identifieras och undanröjas. Tillgänglighet och icke-diskriminering ska genomsyra nämnders och bolagsstyrelser systematiska arbetsmiljöarbete samt kompetensförsörjnings- och rekryteringsprocesser. Arbetet ska främja mångfald och jämställdhet mellan kvinnor och män med funktionsnedsättning. Genom att förebygga sådant som hindrar att anställa personer med funktionsnedsättning kan behovet av särskilda stöd och lösningar minska.

Staden ska aktivt erbjuda personer med funktionsnedsättning anställning, praktikplatser och sommarjobb. Tjänster och kvalifikationskrav ska utformas så att det blir möjligt att ta tillvara kompetensen hos personer med funktionsnedsättning.

1.3 Möjligheten till praktik och arbete ska stärkas

Genom ändamålsenligt stöd och effektiv matchning ska personer med funktionsnedsättning kunna stärka sina möjligheter att delta på arbetsmarknaden. Insatserna ska bidra till personlig utveckling, inkludering och motverka diskriminering.²⁰ Individuella stödformer och insatser, såsom daglig verksamhet och sysselsättning eller andra former av extra stöd för att komma ut i arbetslivet, ska underlätta övergång till arbete eller studier och förebygga att unga med funktionsnedsättning varken arbetar eller studerar. Insatserna ska utformas tillsammans med varje enskild person så att alla kan utveckla sina förmågor utifrån egna behov och önskemål. Inlåsnings effekter som kan uppstå om andra aktörer inte ser personer med funktionsnedsättning som sin målgrupp ska identifieras och förebyggas genom samverkan och samordnat stöd inom staden och med andra ansvariga aktörer.

Förslag till indikatorer

- Andel personer som avslutar insatsen daglig verksamhet för att påbörja arbete eller studier.
- Andel vuxna personer med funktionsnedsättning som är beviljade insatser från socialtjänsten och som kan försörja sig själva (utan försörjningsstöd).

²⁰ Stockholms stads policy för upphandling och inköp (2016)

Artiklar i FN-konventionen

Artikel 8, 9, 19, 27 och 28 (se Artiklar i FN:s konvention för rättigheter för personer med funktionsnedsättning, sidan 31).

2. Rätten till utbildning och att få det stöd som behövs för att nå kunskapsmålen

Personer med funktionsnedsättning ska ha jämlika möjligheter till utbildning av hög kvalitet i stadens alla skolformer, utifrån egna förutsättningar och behov.

2.1 Utbildningsmiljöerna ska vara tillgängliga för alla

Elever med funktionsnedsättning ska få utbildning i tillgängliga utbildningslokaler och ges möjlighet att söka skola utan diskriminering och på jämlika villkor som andra elever.

Utbildningsmiljöerna ska vara anpassade så att alla elever, oberoende av ålder, könstillhörighet och funktionsförmåga, får likvärdig tillgång till utbildning. De nya skolor som staden bygger ska vara tillgängliga för alla redan från början. I befintliga skolmiljöer ska tillgängligheten successivt förbättras.

2.2 Nödvändigt stöd ska ges för att alla ska kunna tillgodogöra sig utbildning och nå kunskapsmålen

Elever med funktionsnedsättning ska få det stöd de behöver för att kunna nå kunskapsmålen och utveckla sina kunskaper, färdigheter och kompetenser så långt som möjligt. Digitala plattformar som används i undervisningen ska vara tillgängliga för alla. De som behöver det ska få tillgång till extra anpassningar inom ramen för ordinarie undervisning eller särskilt stöd. Extra anpassningar kan till exempel vara ett anpassat schema, extra tydliga instruktioner, hjälp att förstå texter, digital teknik med anpassade programvaror, anpassade läromedel eller andra specialpedagogiska insatser. Rektorn ansvarar för att behov av särskilt stöd utreds och dokumenteras i ett åtgärdsprogram.

2.3 Lärandemiljön ska vara trygg och inkluderande

I arbetet med att undanröja sådant som hindrar att kunna delta i utbildning på jämlika villkor ingår att skapa en lärandemiljö som är trygg och inkluderande, inne i och utanför klassrummet. Såväl pedagogiska som sociala och fysiska aspekter ska vägas in. Hinder i form av vantrivsel i skolan, ökad risk för mobbning och att utsättas för kränkningar och fysiskt våld ska undanröjas.

2.4 Det ska finnas en väl fungerande samverkan

Det måste finnas en väl fungerande samverkan mellan olika skolenheter och skolformer samt mellan skolan och andra aktörer

såsom habiliteringen och BUP. Skolan ska tidigt uppmärksamma behov av hjälpmedel eller tecken på ohälsa hos elever.

Förslag till indikatorer

- Andel elever inom respektive skolform som upplever att skollokaler är tillgängliga.
- Andel elever med funktionsnedsättning inom respektive skolform som upplever att de får det stöd de behöver i undervisningen.²¹
- Andel elever med funktionsnedsättning inom respektive skolform som upplever att de får de hjälpmedel de behöver.
- Andel elever med särskilt stöd som når målen för respektive skolform.

Artiklar i FN-konventionen

Artikel 7, 8, 9 och 24 (se Artiklar i FN:s konvention för rättigheter för personer med funktionsnedsättning, sidan 31).

3. Rätten att kunna förflytta sig, vistas i och använda Stockholms inne- och utemiljö samt att ha en fungerande bostad och garanteras säkerhet i kris

Personer med funktionsnedsättning ska kunna förflytta sig, vistas i och använda Stockholms alla miljöer, inomhus och utomhus, samt kunna ha en fungerande bostad och garanteras säkerhet vid krissituationer på jämlika villkor som andra.

3.1 Alla ska kunna förflytta sig, vistas i och använda Stockholms stads miljöer

Personer med funktionsnedsättning ska kunna förflytta sig i, få tillgång till och kunna använda stadens olika miljöer, utomhus och inomhus, på jämlika villkor som alla andra. Mångfald och inkludering ska känneteckna tillgänglighetsarbetet. Staden ska vara ett föredöme och planera evenemang och konferenser ur ett funktionshindersperspektiv. Framkomligheten och möjligheterna att kunna orientera sig och ta del av information på ett tillgängligt sätt ska förbättras, liksom tillgången till lokaler med hörselslinga. Kompletterande individuella stödinsatser såsom tolkning, syntolkning eller ledsagning är andra åtgärder som kan bli aktuella.

²¹ Med elever med funktionsnedsättning avses de elever som behöver extra anpassningar eller särskilt stöd i undervisningen.

3.2 Planera och bygga rätt från början

Vid nybyggnation ska stadens nämnder och bolagsstyrelser planera och bygga rätt från början så att tillgängligheten så långt som möjligt säkerställs utan behov av anpassningar och åtgärder i efterhand. Det är viktigt också med hänsyn till att antalet äldre personer i staden ökar. Med stigande ålder följer ofta nedsatt funktionsförmåga vilket ökar kraven på att stadens miljöer är tillgängliga. Behov av trygghet, social gemenskap och aktivitet ska uppmärksammas, liksom möjligheter till avskildhet för de som behöver det i miljöer där många ska vistas.

3.3 Hinder i byggd miljö ska åtgärdas

Hinder i stadens befintliga byggda miljö ska åtgärdas så att den blir tillgänglig och användbar för alla oavsett funktionsförmåga.²² Alla enkelt avhjälpta hinder i lokaler dit allmänheten har tillträde och på allmänna platser ska åtgärdas enligt Boverkets föreskrifter.²³ Nyproduktion ska uppfylla gällande lagstiftning för att minska behovet av särlösningar och kostnadskrävande åtgärder i efterhand. Stadens nämnder och bolagsstyrelser ska ha en aktuell plan för arbetet med enkelt avhjälpta hinder som de rör över, till exempel åtgärdsplan, upphandlingsstrategi, bidragsstrategi eller motsvarande. Stadsbyggnadsnämnden ansvarar för tillsynen av att reglerna för enkelt avhjälpta hinder följs.

3.4 Alla ska kunna få en fungerande bostad på bostadsmarknaden

Personer med funktionsnedsättning ska kunna få en bostad på bostadsmarknaden på jämlika villkor som andra. Nyproducerade bostäder ska vara tillgängliga från början utifrån vad som anges i plan- och bygglagen (PBL).²⁴ Genom individuell bostadsanpassning ska tillgängligheten tryggas för de som behöver det. I det befintliga beståndet ska tillgängligheten vartefter förbättras i samband med renovering eller ombyggnation. Personer med funktionsnedsättning som har rätt till bostad med särskild service ska erbjudas en sådan bostad i Stockholms stad.

²² I plan- och bygglagen (2010:900, 8 kap 2, 12 §§ PBL) och anges att alla enkelt avhjälpta hinder mot tillgänglighet och användbarhet i lokaler dit allmänheten har tillträde och på allmänna platser ska avhjälpas. Kravet gäller om det med hänsyn till de praktiska och ekonomiska förutsättningarna är enkelt att avhjälpa hindren.

²³ Boverkets föreskrifter och allmänna råd om avhjälpan av enkelt avhjälpta hinder till och i lokaler dit allmänheten har tillträde och på allmänna platser, BFS 2011:13 - HIN 2

²⁴ Plan- och bygglagen (2010:900, 8 kap 2 § PBL)

3.5 Staden ska påverka andra fastighetsägare och näringsidkare att förbättra tillgängligheten

Staden ska verka för att andra fastighetsägare och näringsidkare i Stockholm förbättrar tillgängligheten i sina lokaler och verksamheter. Syftet är att ge personer med funktionsnedsättning tillträde och tillgång till alla varor, produkter och tjänster som är öppna för eller erbjuds allmänheten i staden.

3.6 Alla ska kunna genomföra resor utan hinder

Att kunna genomföra resor utan hinder är en förutsättning för självständighet och jämlika levnadsvillkor. Arbetet med resor ska genomsyras av ett ”hela resan-perspektiv”, vilket kräver samverkan med andra aktörer inom området. Resor med den särskilda kollektivtrafik som staden ansvarar för ska genomföras tryggt och säkert för resenären, oavsett om resenären är ett barn som reser med skolskjuts eller en vuxen som reser till sin dagliga verksamhet. Tillgängliga parkeringsplatser och färdmedel för de som behöver det ska säkerställas.

3.7 Alla ska garanteras skydd och säkerhet

I planeringen av utrymning, säkerhet och krisberedskap ska stadens nämnder och bolagsstyrelser se till att alla människor oavsett ålder och funktionsförmåga kan sättas i säkerhet och hållas informerade. Vid krislägen ska det finnas beredskap för information och kommunikation som är anpassad och tillgänglig för alla.

Förslag till indikatorer

- Andel verksamheter som redovisar sin tillgänglighet under Hitta och jämför service.²⁵
- Andel personer med beslut om bostad med särskild service som har sin bostad i Stockholms stad.

Artiklar i FN-konventionen

Artikel 9, 11, 19 och 28 (se Artiklar i FN:s konvention för rättigheter för personer med funktionsnedsättning, sidan 31).

²⁵ Information om tillgänglighet i stadens lokaler ska presenteras i Hitta och jämför service genom att använda Tillgänglighetsguiden, enligt kommunstyrelsens beslut. På stadens hemsida finns mer information om Tillgänglighetsguiden och om tillvägagångssätt.

4. Rätten till information och kommunikation samt att få tillgång till ny teknik

Personer med funktionsnedsättning ska ha jämlika möjligheter att få information och kunna kommunicera med stadens verksamheter samt att gynnas av digitala lösningar och ny teknik.

4.1 Alla ska kunna få information och kommunicera med stadens verksamheter

Personer med funktionsnedsättning ska kunna få information och kommunicera med staden på jämlika villkor som andra, i tillgängliga och användbara format som är anpassade för olika funktionsnedsättningar och situationer. Kommunikation kan vara både verbal och icke verbal. Motsvarande krav ska ställas på andra leverantörer av information, service och tjänster som staden använder sig av.

4.2 Digitala och tekniska lösningar ska gynna alla

Digitala och tekniska lösningar ska gynna personer med funktionsnedsättning på jämlika villkor som andra. Stadens webbplatser, e-tjänster och mobilapplikationer ska utformas universellt så att alla kan använda och ha nytta av dem oavsett funktionsförmåga. Bostäder med särskild service ska ha uppkoppling så att de som bor där har internetåtkomst och kan använda digital teknik. Med ett funktionshindersperspektiv ska tillgängligheten i digitala och tekniska lösningar förbättras och på sikt minska behovet av särlösningar och fördyrande ändringar i efterhand.

4.3 Ny teknik ska öka delaktigheten

Ett utvecklingsmål i Agenda 2030 handlar om att öka användningen av gynnsam teknik för att skapa ökad delaktighet generellt.²⁶

Välfärdsteknik ska användas för att öka delaktighet, självständighet, aktivitet och trygghet för personer med funktionsnedsättning, bland annat i skolan, i arbetslivet och inom vård och omsorg. Exempel på välfärdsteknik är smartphones med inbyggda funktioner som kan underlätta tillvaron för många.

Förslag till indikatorer:

- Andel personer med funktionsnedsättning som upplever att stadens e-tjänster och andra digitala lösningar är tillgängliga.
- Andel bostäder med särskild service där möjlighet till internetuppkoppling finns i de boendes egna lägenheter.

²⁶ FN:s utvecklingsmål Agenda 2030, delmål 5b

Artiklar i FN-konventionen:

Artikel 9, 17, 21 (se Artiklar i FN:s konvention för rättigheter för personer med funktionsnedsättning, sidan 31).

5. Rätten till bästa möjliga hälsa

Personer med funktionsnedsättning ska ha jämlika möjligheter att uppnå bästa möjliga hälsa.

5.1 Alla ska kunna delta i hälsofrämjande aktiviteter på fritiden

Att uppnå bästa möjliga hälsa utifrån sina egna förutsättningar är en rättighet för alla oavsett funktionsförmåga.²⁷ Medvetenheten om vad som påverkar hälsan inom övriga fokusområden ska öka hos stadens nämnder och bolagsstyrelser. Lösningar ska utformas för att personer med funktionsnedsättning ska kunna delta i och utöva hälsofrämjande aktiviteter. Arbetet med att utveckla fler och bättre möjligheter till kultur-, idrotts- och fritidsaktiviteter ska fortsätta. Förebyggande insatser mot psykisk ohälsa ska förstärkas i förskolor och skolor, i bostäder med särskild service och vård- och omsorgsboenden samt på stadens arbetsplatser.

5.2 Stöd vid måltider ska främja bästa möjliga hälsa

Måltiderna är grundläggande för att förebygga sjukdom och ohälsa. Personer med funktionsnedsättning som behöver stöd vid måltider ska även få stöd i att kunna påverka den egna hälsan genom valet av livsmedel och näringsintag. Hela måltidssituationen ska uppmärksammas, även möjligheter till social samvaro. Det ska ske med största hänsyn till vars och ens personliga integritet.

5.3 Stöd till hälso- och sjukvård på jämlika villkor

Staden ska verka för att personer med funktionsnedsättning tidigt får tillgång till den hälso- och sjukvård och tandvård som de behöver för att kunna uppnå bästa möjliga hälsa. Personer med funktionsnedsättning ska även ges stöd i att delta i förebyggande hälsovård och screening för olika sjukdomar som erbjuds.

Förslag till indikatorer

- Andel personer med funktionsnedsättning i gruppboenden och serviceboenden som regelbundet deltar i fysiska aktiviteter.²⁸

²⁷ Enligt Världshälsoorganisationens (WHO:s) definition är hälsa ett tillstånd av fullständigt fysiskt, psykiskt och socialt välbefinnande och alltså inte endast liktydigt med frånvaron av sjukdom eller funktionsnedsättning.

²⁸ Här avses en fysisk aktivitet minst varannan vecka hos en idrottsförening, i en simhall eller som boendet organiserar på fritiden.

- Andel personer med funktionsnedsättning som är nöjda med den hälso- och sjukvård de får från kommunen.

Artiklar i FN-konventionen:

Artikel 25, 26 och 30 (se Artiklar i FN:s konvention för rättigheter för personer med funktionsnedsättning, sidan 31).

6. Rätten till individuellt stöd

Personer med funktionsnedsättning ska få det individuella stöd de behöver för att få jämlika möjligheter till trygghet, självständighet och delaktighet i samhällslivet. Rätten till skydd och stöd ska även uppmärksammas ur ett jämställdhets- och barnrättsperspektiv. Det ska kännetecknas av likvärdighet, delaktighet och självbestämmande samt ett gott bemötande.

6.1 Skydd och stöd på jämlika villkor

Personer med funktionsnedsättning ska kunna få nödvändigt skydd och stöd på jämlika villkor som andra.²⁹ Stödet ska kompensera funktionsnedsättning och brister i tillgänglighet samt ge möjlighet att vara delaktig i samhällslivet. Stadens nämnder ska säkerställa att stöd ges likvärdigt i staden, med respekt för att människor med funktionsnedsättning är olika. Personer som har samma funktionsnedsättning kan ha olika förutsättningar, liksom kvinnor och män med funktionsnedsättning. Stöd till barn ska ges med respekt för barns utveckling.

6.2 Stöd till privatliv, att bilda familj och vara föräldrar

Personer med funktionsnedsättning ska kunna ha ett privatliv samt bilda familj och vara föräldrar på jämlika villkor som andra. Stödet behöver anpassas till behoven med hänsyn till hela familjen. Det är också viktigt att uppmärksamma jämställdhetsaspekter. I stadens arbete med att utveckla stödformer till anhöriga ska föräldrar till barn med funktionsnedsättning ges tillgång till förstärkt stöd som kan inkludera både ett stöd i föräldraskapet eller att ge barnet direkt stöd för egen del.

6.3 Risker att utsättas för brott och våld ska förebyggas

I brottsförebyggande och trygghetsfrämjande åtgärder ska stadens nämnder och bolagsstyrelser uppmärksamma den särskilda

²⁹ Hit räknas individuella insatser enligt SoL och LSS, stödformer för familjer och för föräldraskap samt skydd mot våld, men också bostadsanpassningsbidrag, tolktjänster och riksfärdtjänst. Det finns individuella stödformer även inom andra fokusområden, som särskilt stöd i skolan och till arbete.

utsattheten för brott och den ökade risken för våld mot personer med funktionsnedsättning. Tillgången till hjälp och stöd för personer med funktionsnedsättning som utsätts för våld ska öka och tillgängligheten i skyddade boenden och socialjournsverksamheter säkerställas.

6.5 Delaktigheten ska öka

Arbetsätt och verktyg för att öka delaktigheten under handläggningen och genomförandet av individuella stöd och lösningar ska utvecklas, både för barn, unga och vuxna med funktionsnedsättning.

6.6 Information och kommunikation ska vara tillgänglig

Personer med funktionsnedsättning ska kunna ta del av all information som behövs och ges förutsättningar att kunna kommunicera för att kunna utöva inflytande och vara fullt delaktiga i det egna stödet och i de individuella lösningar som planeras och genomförs. Stadens nämnder ska informera personer med funktionsnedsättning om deras rättigheter, om vilket stöd som finns och om hur de kan få tillgång till det. I arbetet med tillgänglig information och kommunikation ingår att anpassa och utforma den individuellt samt ett gott och respektfullt bemötande.

Förslag till indikatorer

- Andel personer med funktionsnedsättning som upplever att de får den information de behöver om vilket stöd som finns att få.
- Andel personer med funktionsnedsättning som upplever att de får den ledsagning de behöver för att kunna delta i kultur- och fritidsaktiviteter.
- Andel föräldrar till barn med funktionsnedsättning som upplever att de får stöd i rollen som anhörig.

Anknytning till artiklar i FN-konventionen

Artikel 14, 15, 16, 17, 22 och 23 (Se Artiklar i FN:s konvention för rättigheter för personer med funktionsnedsättning, s. 31).

7. Rätten till en meningsfull fritid

Personer med funktionsnedsättning ska kunna delta i meningsfulla fritidsaktiviteter samt i kultur- och idrottsliv på jämlika villkor som andra, både som utövare och åskådare.

7.1 Skapa förutsättningar för en meningsfull fritid för alla

Staden ska fortsätta att utveckla kultur- och fritidsaktiviteter som personer med funktionsnedsättning kan delta i på jämlika villkor som andra. Fritidsaktiviteters betydelse för upplevelsen av hälsa ska

uppmärksammas. Det ska finnas goda möjligheter att delta i kultur, idrott och rekreation eller att vara med i en förening. Aktiviteterna ska erbjuda social gemenskap, och för barn och unga med funktionsnedsättning också trygga vuxenkontakter.

7.2 Åtgärda hinder i de lokaler och miljöer som används

Tillgängligheten i stadens lokaler och miljöer för kultur-, idrotts- och friluftaktiviteter ska öka. Här avses såväl framkomligheten som möjligheterna att kunna orientera sig eller ta del av information på ett tillgängligt sätt samt tillgången till hörselslinga. Därutöver kan kompletterande individuella stödinsatser såsom tolkning, syntolkning eller ledsagning bli aktuella.

7.3 Samverka med föreningsliv och andra aktörer

För att ge barn, unga och vuxna personer med funktionsnedsättning tillgång till en meningsfull fritid behöver stadens verksamheter samverka med föreningsliv och andra aktörer, men också ställa krav på tillgänglighet i samband med bidragsgivning eller vid fördelning av särskilda medel inom idrotts- och kulturlivet.

Förslag till indikatorer

- Andel barn med funktionsnedsättning som deltar i stadens fritidsverksamhet.
- Andel personer med funktionsnedsättning som deltar i stadens simhallars utbud.
- Andel föreningar som får föreningsbidrag som bedriver verksamhet för barn, unga och vuxna med funktionsnedsättning.
- Andelen inskrivna elever på kulturskolans resurscenter i relation till andelen elever på Stockholms grund- och gymnasiesärskolor.
- Andel beviljade stöd till kulturprogram som riktar sig till personer med funktionsnedsättning.
- Andel aktörer som beviljats stöd till kulturprogram som bedriver verksamheten i lokaler som är fysiskt tillgängliga för personer med funktionsnedsättning.

Anknytning till artiklar i FN-konventionen

Artikel 30 (se Artiklar i FN:s konvention för rättigheter för personer med funktionsnedsättning, sidan 31).

8. Rätten att delta i demokratin

Personer med funktionsnedsättning ska kunna rösta och delta i demokratiska processer på jämlika villkor som andra.

Staden ska bidra till att stärka utvecklingen inom demokratiområdet för personer med funktionsnedsättning. Alla ska kunna ha inflytande över och vara fullt delaktiga i demokratin.

8.1 Personer med funktionsnedsättning ska kunna rösta, ha politiska uppdrag och delta i demokratin mellan valen
Staden ska rent praktiskt säkerställa att alla kan rösta, ha politiska uppdrag och vara delaktiga i demokratiska processer mellan valen på jämlika villkor som andra. Stadens vallokaler i samband med nationella val ska vara tillgängliga. Staden ska verka för att personer med funktionsnedsättning kan ta del av information om valet.³⁰

8.2 Personer med funktionsnedsättning ska kunna delta i demokratiska beslutsprocesser
Staden ska samverka och aktivt involvera personer med funktionsnedsättning i demokratiska beslutsprocesser, däribland barn med funktionsnedsättning, genom de organisationer som företräder dem. En bred representation av personer med funktionsnedsättning ska eftersträvas. Processerna ska vara tillgängligt utformade så att alla kan vara fullt delaktiga på jämlika villkor. Medborgardialoger och andra samråd som staden anordnar behöver också vara tillgängliga för personer med funktionsnedsättning.

Förslag till indikatorer

- Andel vallokaler i samband med de nationella valen som är tillgängliga för personer med nedsatt rörelse- och orienteringsförmåga.
- Andel medborgardialoger som genomförs under förutsättningar som är tillgängliga för personer med funktionsnedsättning.

Anknytning till artiklar i FN-konventionen

Artikel 3, 29 och 21 (se Artiklar i FN:s konvention för rättigheter för personer med funktionsnedsättning, sidan 31).

Genomförande och uppföljning

Ansvar för genomförande

Nämnder och bolagsstyrelser ansvarar för att genomföra och förverkliga programmet. Detta görs inom ramen för ordinarie planering och uppföljning av verksamheten. I programmet tydliggörs stadens inriktning för arbetet. Ett antal gemensamma

³⁰ Undersökning av vallokaler, Myndigheten för delaktighet, 2014

fokusområden för stadens nämnder och bolagsstyrelser preciseras. Programmet utgör vidare en grund för samverkan inom staden.

I verksamhetsplanerna ska nämnder och bolagsstyrelser precisera hur de kommer att arbeta med programmets fokusområden. Här avses de fokusområden som den egna nämnden eller bolagsstyrelsen har ett identifierat ansvar för (se Nämnders och styrelserns ansvar för programmets olika fokusområden, sidan 33). Fokusområdena ligger till grund när nämnder och bolagsstyrelser konkretiserar nämnd- och styrelsemål, indikatorer och aktiviteter som ska bidra till att kommunfullmäktiges mål i stadens budget successivt uppnås.

Förslag på indikatorer finns under varje fokusområde i programmet. Förslagen kan användas för inspiration och anpassas utifrån vad som är ändamålsenligt för den egna nämnden eller bolagsstyrelsen. Till programmet bifogas också en aktivitetslista med förslag på aktiviteter som ansvariga nämnder och bolagsstyrelser kan använda i sin verksamhetsplanering. Aktiviteterna tas fram och följs upp i samråd med nämndernas eller bolagsstyrelsernas funktionshindersråd.

De valda indikatorerna och aktiviteterna registreras i ILS och kopplas till programmet genom att i rullistan för program välja ”Program för tillgänglighet och delaktighet för personer med funktionsnedsättning”. Vidare instruktioner ges i anvisningarna till verksamhetsplaneringen.

Utöver ovanstående ska funktionshindersperspektivet belysas i stadens övriga styrdokument och riktlinjer.

Ansvar för uppföljning

Den ordinarie uppföljningen av mål, aktiviteter och indikatorer i tertiärrapporter och verksamhetsberättelsen utgör en uppföljning av nämndens och bolagsstyrelsens insatser för att säkerställa jämlika villkor för personer med funktionsnedsättning. Registreringen av indikatorer och aktiviteter i ILS skapar förutsättningar för nämnden och bolagsstyrelsen att följa upp programmet i ledningssystemet.

Kommunstyrelsen ansvarar för en samlad uppföljning av arbetet inom stadens verksamheter, för övergripande samordning och för att vid behov tydliggöra stadens prioriteringar inom området.

Ansvar för kunskap

Nämnder och bolagsstyrelser ansvarar för att det finns tillräcklig kunskap i organisationen för arbetet med programmet.

Kommunstyrelsens funktionshindersråd och stadens lokala funktionshindersråd kan bidra med kunskap om funktionshinder och om situationen för personer med funktionsnedsättning.

Kommunstyrelsen ansvarar för att i samband med introduktionen av programmet genomföra utbildningsinsatser för förvaltnings- och bolagsledningar samt nyckelpersoner.

Arbetssätt och verktyg

Här beskrivs arbetssätt och verktyg som nämnder och bolagsstyrelser med fördel kan använda utifrån vad som är relevant för den egna verksamheten. De bör så långt som möjligt även användas av andra aktörer som utför och utvecklar produkter och tjänster på uppdrag av staden.

Kunskap är en förutsättning i arbetet med programmet

Det krävs kunskap om tillgänglighet och funktionshindersperspektiv samt om olika arbetssätt och verktyg. Det måste finnas kunskap om lagstiftning, om rättigheter för personer med funktionsnedsättning samt om hur funktionshinder kan undanröjas och undvikas. Likaså om hur olika former av diskriminering, bland annat fördomar och negativa attityder, kan förhindras. Annan kunskap är vilka krav som kan ställas i upphandling och hur de kan ställas samt hur krav i bidragsgivning kan formuleras. Det är också nödvändigt att följa forskningen inom området.

Krav i offentlig upphandling

Genom att beakta tillgänglighet vid upphandling kan stadens nämnder och bolagsstyrelser bidra till bästa möjliga tillgänglighet redan från början och skapa förutsättningar för delaktighet.³¹ Krav på universell utformning av nya tjänster och produkter behöver ställas så snart det är möjligt och skäligt.

Krav i bidragsgivning

I stadens ordinarie bidragsgivning, och även i samband med tillståndsgivning, behöver krav ställas på tillgänglighet som kan öka delaktigheten och minska behovet av särlösningar eller åtgärder i efterhand.

³¹ Stockholms stads policy för upphandling och inköp, s. 5 (2016). ”Staden ska i arbetet med upphandling även beakta mål för att öka tillgängligheten för personer med funktionsnedsättning.”

Samverkan

Samverkan kan ske kring strukturella frågor och kring individer, internt mellan verksamheter i staden eller med andra aktörer. I arbetet med ett funktionshindersperspektiv ska staden sträva efter att förstärka samverkan med de organisationer som företräder personer med funktionsnedsättning. Samverkan med privata aktörer och näringsliv kan bidra till att personer med funktionsnedsättning får tillträde och tillgång till varor, produkter och tjänster på jämlika villkor som andra, vilket motverkar diskriminering såsom att nekas tillträde.

Tillgänglighetsmärkning i Jämför service

Staden har tagit fram ett verktyg för att verksamheter enkelt ska kunna beskriva tillgängligheten i sina verksamhetslokaler i Hitta och jämför service. Tillgängligheten redovisas i form av nio olika ikoner. Uppgifterna baseras på en självskattning av verksamheten.

Begrepp och definitioner

Nedan följer beskrivningar av begrepp och definitioner som är viktiga för förståelsen av programmet och hur arbetet med programmet ska bedrivas. Begreppen inom området utvecklas och förändras över tid.

Delaktighet

Med delaktighet avses i programmet rätten för personer med funktionsnedsättning att kunna delta fullt ut i samhällslivets alla delar på jämlika villkor som alla andra och ta del av sina rättigheter, utan hinder i form av diskriminering eller bristande tillgänglighet. Här avses även rätten att delta i demokratiska processer. Det är en hela samhällets angelägenhet att personer med funktionsnedsättning kan medverka i samhällsutvecklingen och bidra med sina kompetenser. Delaktighet innefattar även möjligheten till inflytande i planeringen och genomförandet av individuellt riktade stöd och lösningar. Delaktighet förutsätter en fysiskt och socialt tillgänglig och hinderfri miljö.

Diskriminering

Diskriminering innebär att en person missgynnas eller kränks genom att behandlas sämre än någon annan i en jämförbar situation, utifrån någon eller några av diskrimineringsgrunderna kön, könsöverskridande identitet eller uttryck, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, funktionsnedsättning, sexuell läggning och ålder. Det finns också regler och rutiner i samhället som kan verka neutrala, men som särskilt missgynnar exempelvis personer med funktionsnedsättning.

Diskriminering på grund av funktionsnedsättning

Diskrimineringslagen förbjuder diskriminering som har samband med funktionsnedsättning inom arbetsliv, utbildning, hälso- och sjukvård, varor, tjänster och flera andra samhällsområden.

Diskriminering i form av bristande tillgänglighet

Bristande tillgänglighet utgör en form av diskriminering i diskrimineringslagen och avser när en verksamhet inte gör tillräckligt för att en person med funktionsnedsättning ska kunna få tillgång till eller delta i verksamheten.

Enkelt avhjälpna hinder

Alla hinder mot tillgänglighet och användbarhet i lokaler dit allmänheten har tillträde (publika lokaler) och på allmänna platser

ska avhjälpas. Kravet gäller hinder som med hänsyn till de praktiska och ekonomiska förutsättningarna är enkelt att avhjälpas.³²

Funktionsnedsättning

Nedsättning av fysisk, psykisk eller intellektuell funktionsförmåga. En funktionsnedsättning kan uppstå till följd av sjukdom eller annat tillstånd eller till följd av en medfödd eller förvärvad skada. Sådana sjukdomar, tillstånd eller skador kan vara bestående eller av övergående natur.³³

En del föredrar begreppet ”funktionsvariationer” före ”funktionsnedsättning”. Stockholms stad använder det rekommenderade begreppet och definitionen i Socialstyrelsens termbank, dvs. ”funktionsnedsättning”.

Funktionshinder

Funktionshinder är en begränsning som en funktionsnedsättning innebär för en person i relation till omgivningen.³⁴

Funktionshinder i omgivningen kan exempelvis medföra svårigheter att klara sig själv i det dagliga livet och bristande delaktighet i arbetslivet, i sociala relationer, i fritids- och kulturaktiviteter, i utbildning och i demokratiska processer. Det handlar framförallt om bristande tillgänglighet i omgivningen.

Funktionsrätt

Funktionsrätt används ibland som en övergripande term för de rättigheter personer med funktionsnedsättning har, eller i sammansatta ord som till exempel funktionsrättsfrågor.

Jämlika möjligheter

Med jämlika möjligheter avses i programmet en situation där samhället är tillgängligt för alla oavsett funktionsförmåga. Det innebär inte alltid att exakt samma förutsättningar och möjligheter ges till alla, eftersom likabehandling kan leda till ojämlikheter. Det erkänner snarare människors olikheter och säkerställer att alla har samma möjligheter att ta del av sina rättigheter.

Jämställdhet mellan kvinnor och män

Begreppet jämställdhet betonar jämlikhet mellan könen. Jämställdhet innebär att kvinnor och män har samma möjligheter, rättigheter och skyldigheter inom livets alla områden. Arbetet med

³² Plan- och bygglag (2010:900), 2 kap 2, 12 §§ PBL

³³ Socialstyrelsens termbank.

³⁴ Socialstyrelsens termbank

att genomföra och förverkliga programmet behöver innehålla ett jämställdhetsperspektiv och därmed bidra till jämställdhet.

Kommunikation

Begreppet kommunikation rymmer alla former av kommunikation, både verbal och icke verbal. Det omfattar exempelvis språk, textning, punktskrift, taktil kommunikation, storstil, tillgängliga multimedier, såväl som textstöd, uppläst text, lättläst språk och mänskligt tal, alternativa och kompletterande former, medel och format för kommunikation, samt tillgänglig informations- och kommunikationsteknik (IT). Språk innefattar talade och tecknade språk och andra former av icke talade språk.

Likabehandling

Med likabehandling avses i programmet att personer med funktionsnedsättning ska behandlas lika avseende rätten till individuellt stöd för att kunna delta i samhällslivet på jämlika villkor som alla andra. Det innebär inte att alla ska ges samma eller lika mycket stöd, eftersom det kan leda till ojämlikheter, utan att alla ska ges samma förutsättningar att kunna delta i samhällslivet och ta del av sina rättigheter.

Tillgänglighet

Begreppet tillgänglighet används för att beskriva hur väl en verksamhet, plats eller lokal fungerar för personer med funktionsnedsättning och inbegriper även tjänster, fysiska ting samt tillgång till information och ett bra bemötande. I programmet avses med tillgänglighet även användbarhet. Båda begreppen behövs för att beskriva vad som krävs för att personer med funktionsnedsättning ska kunna delta i samhället på jämlika villkor som andra. Om den generella tillgängligheten inte är tillräcklig kan hjälpmedel och specialanpassningar vara nödvändiga för att säkerställa den.

Universellt utformad

När produkter, miljöer, program och tjänster utformas för att de ska kunna användas av alla i största möjliga utsträckning, utan behov av anpassning eller specialutformning.

Välfärdsteknik

Digital teknik som syftar till att bibehålla eller öka trygghet, aktivitet, delaktighet eller självständighet för en person som har eller löper förhöjd risk att få en funktionsnedsättning.

Exempel på välfärdsteknik är digitala trygghetslarm, tillsyn via kamera och sensorer för påminnelser. Välfärdsteknik kan användas av personen själv, en närstående, personal eller någon annan i

personens närhet och det kan ges som bistånd, förskrivas som hjälpmedel för det dagliga livet eller köpas på konsumentmarknaden.

Referensdokument

- Agenda 2030
- Arbetsmiljölagen (1977:1160) och arbetsmiljöförordningen (1977:1166)
- Boverkets byggregler (BBR)
- Bygg i kapp, Svensk byggtjänst
- Delrapportering av regeringsuppdrag En strategi inom ramen för funktionshinderspolitiken 2011-2016, Folkhälsomyndigheten 2016
- Diskrimineringslag (2008:567)
- Dold potential, Hinder och möjligheter för unga stockholmares etablering på arbetsmarknaden, Delrapport från Kommissionen för ett socialt hållbart Stockholm, Shores Ibrahim & Petra Wårstam Larnhed (2016)
- En funktionshinderspolitik för ett jämlikt och hållbart samhälle, Myndigheten för delaktighet, 2016
- En jämställdhetsanalys av levnadsvillkor och delaktighetsmöjligheter för personer med funktionsnedsättning, Myndigheten för delaktighet, 2016
- FN:s barnkonvention
- FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning
- Folkhälsomyndighetens folkhälsorapportering och statistik för Stockholmsregionen 2016
- Kultur i ögonhöjd – för, med och av barn och unga, program för barn och ungdomskultur i Stockholms stad
- Lag (2016:1145) om offentlig upphandling,
- Nationellt mål och inriktning för funktionshinderspolitiken, Regeringens proposition 2016/17:188
- Plan- och bygglagen (2010:900)
- Program för stöd till anhöriga 2017-2020, Stockholms stad
- Riktlinjer för tillgänglighet – Riv hindren, Myndigheten för delaktighet, 2015 (PBL)
- Slutrapportering av regeringsuppdrag En strategi inom ramen för funktionshinderspolitiken 2011-2016, Folkhälsomyndigheten 2016
- Stockholm – en stad för alla, Program för delaktighet för personer med funktionsnedsättning 2011-2016.
- Stockholm – en stad för alla. Handbok för utformning av en tillgänglig och användbar miljö (2008)
- Stockholms stads policy för upphandling och inköp, 2016
- Undersökning av vallokaler, Myndigheten för delaktighet, 2014
- Utvärdering och analys av funktionshinderspolitiken 2011-2016, Myndigheten för delaktighet, 2016
- Utvärdering Fritid för alla, Ramböll, 2015
- Utvärdering, Program för delaktighet för personer med funktionsnedsättning, Ramböll, mars 2016

Artiklar i FN:s konvention för rättigheter för personer med funktionsnedsättning

Artikel 1 Syfte

Artikel 2 Definitioner

Artikel 3 Allmänna principer

Artikel 4 Allmänna åtaganden

Artikel 5 Jämlikhet och icke-diskriminering

Artikel 6 Kvinnor med funktionsnedsättning

Artikel 7 Barn med funktionsnedsättning

Artikel 8 Medvetandegöra om situationen för personer med funktionsnedsättning

Artikel 9 Tillgänglighet

Artikel 10 Rätten till liv

Artikel 11 Risksituationer och humanitära nödlägen.

Artikel 12 Likheter inför lagen

Artikel 13 Tillgång till rättssystemet

Artikel 14 Frihet och personlig säkerhet

Artikel 15 Rätt att inte utsättas för tortyr eller grym, omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning

Artikel 16 Rätt att inte utsättas för utnyttjande, våld eller övergrepp

Artikel 17 Skydd för den personliga integriteten

Artikel 18 Rätt till fri rörlighet och till ett medborgarskap

Artikel 19 Rätt att leva självständigt och att delta i samhället

Artikel 20 Personlig rörlighet

Artikel 21. Yttrande- och åsiktsfrihet samt tillgång till information

Artikel 22 Respekt för privatlivet

Artikel 23 Respekt för hem och familj

Artikel 24 Utbildning

Artikel 25 Hälsa

Artikel 26 Habilitering och rehabilitering

Artikel 27 Arbete och sysselsättning

Artikel 28 Tillfredsställande levnadsstandard och social trygghet

Artikel 29 Deltagande i det politiska och offentliga livet.

Artikel 30 Deltagande i kulturliv, rekreation, fritidsverksamhet och idrott

Artikel 31 Insamling av statistik och information

Artikel 32 Internationellt samarbete

Artikel 33 Nationellt genomförande och övervakning

Artikel 34 Kommittén för rättigheter för personer med funktionsnedsättning

Artikel 35 Konventionsstaternas rapporter

Artikel 36 Granskning av rapporter

Artikel 37 Samarbete mellan konventionsstaterna och kommittén

Artikel 38 Kommitténs förhållande till andra organ

Artikel 39 Kommitténs rapport

Artikel 40 Konventionsstatskonferensen

Artikel 41 Depositarie

Artikel 42 Undertecknande

Artikel 43 Samtycke till att vara bunden

Artikel 44 Organisationer för regional integration

Artikel 45 Ikraftträdande

Artikel 46 Reservationer

Artikel 47 Ändringar

Artikel 48 Uppsägning

Artikel 49 Tillgängligt format

Artikel 50 Giltiga texter

Nämnders och styrelserns ansvar för programmets olika fokusområden

Stadens mål Stockholm är en stad som är tillgänglig för alla oavsett funktionsförmåga, där alla kan vara fullt delaktiga i samhällslivet, utan diskriminering.	
Fokusområde	Ansvariga nämnder och bolagsstyrelser
1. Rätten till arbete och försörjning	Alla nämnder och styrelser
2. Rätten till utbildning	UtbN SISAB SDN AmN
3. Rätten att kunna förflytta sig, vistas i och använda Stockholms inne- och utemiljö samt att ha en fungerande bostad och garanteras säkerhet i kris	Alla nämnder och bolagsstyrelser <i>Ha en fungerande bostad:</i> ExplN, Familjebostäder Micasa, SbN, SDN SoN Stockholmshem Svenska bostäder ÄN
4. Rätten till information och kommunikation samt att få tillgång till ny teknik	Alla nämnder och bolagsstyrelser
5. Rätten till individuellt stöd	AmN SbN SDN SoN TK UtbN ÄN
6. Rätten till bästa möjliga hälsa	Alla nämnder och bolagsstyrelser
7. Rätten till en meningsfull fritid	FN IdN KuN SDN SoN UtbN
8. Rätten att delta i demokratin	Valnämnden Alla nämnder och bolagsstyrelser

Avsedd för

Stadsledningskontorets kansli för mänskliga rättigheter och demokratiutveckling

Dokumenttyp

Rapport

Datum

Mars 2016

UTVÄRDERING

**STOCKHOLMS STADS PROGRAM FÖR DELAKTIGHET FÖR
PERSONER MED FUNKTIONSNEDSÄTTNING**

UTVÄRDERING STOCKHOLMS STADS PROGRAM FÖR DELAKTIGHET FÖR PERSONER MED FUNKTIONSNEDSÄTTNING

Datum **2016/03/22**

Ramboll
92, Avenue d'Auderghem
1040 Bruxelles
T +32 02 737 96 80
F +32 02 737 9699
www.ramboll-management.be

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1.	INLEDNING	1
1.1	Programmet för delaktighet utgår från FN:s konvention om rättigheter	1
1.2	Rambölls utvärdering ska utgöra kunskapsunderlag inför en revidering av programmet	1
1.3	Rambölls utvärdering bygger på intervjuer och dokumentstudier	2
2.	RESULTAT	4
2.1	Programmets relevans är hög men saknar ett vålds, hälso- och genusperspektiv	4
2.2	Målen korrelerar inte alltid med förvaltningarnas och bolagens verksamhetsområden	4
2.3	Programmets indikatorer är svåra att följa upp och används i liten utsträckning	5
2.4	Aktiviteternas avtryck varierar i verksamhetsplanerna	6
2.5	Aktivitetssuppföljningen riskerar att ta fokus från helheten	6
2.6	Rådets involvering och avtryck i samarbetet med förvaltningarna varierar	7
2.7	Bristande uppföljning av programmet skapar svårigheter att bedöma programmets avtryck och påverkan på målgruppen	8
3.	SAMMANFATTANDE SLUTSATSER OCH REKOMMENDATIONER	9

BILAGOR

Bilaga 1

Redovisning av enkätsresultat

1. INLEDNING

Ramböll har fått i uppdrag av stadsledningskontorets kansli för mänskliga rättigheter och demokratiutveckling att utvärdera Stockholms stads funktionshinderprogram: Program för delaktighet för personer med funktionsnedsättning 2011-2016. I detta inledningskapitel presenterar vi programmet, vårt uppdrag samt utvärderingens genomförande.

1.1 Programmet för delaktighet utgår från FN:s konvention om rättigheter

Stockholms stads program för delaktighet för personer med funktionsnedsättning 2011-2016 antogs av kommunfullmäktige i juni 2011 som var då en del av Stockholms stads dåvarande vision om ett "Stockholm i världsklass år 2030".¹

Stockholms stads program för delaktighet är ett styrande dokument som berör samtliga av Stockholms stads nämnder och bolagsstyrelser. Programmet bygger till stor del på FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning och har som övergripande mål att alla människor ska kunna delta i samhället på lika villkor. Programmets övergripande mål är uppdelat i sju delmål som berör fysisk respektive kommunikativ tillgänglighet, bemötande, utbildning, arbete, bostad och fritid;

1. Alla ska kunna förflytta sig, vistas i och använda Stockholms stads inne- och utemiljö
2. Alla ska kunna få information och kommunicera utifrån sina förutsättningar
3. Alla ska bemötas med kunskap och respekt och själva vara med och bestämma i frågor som gäller honom eller henne
4. Alla barn, ungdomar och vuxna ska kunna delta i utbildning och få det stöd som behövs för att nå målen
5. Allas arbetsförmåga ska tas tillvara
6. Alla ska ha en bostad som är anpassad efter individens behov
7. Alla ska ges förutsättningar att delta i och tillgodogöra sig fritidsverksamhet

I oktober 2015 beslutade kommunfullmäktige om en ny vision för staden och med anledning av att funktionshinderprogrammet upphör under 2016 ska programmet revideras.

1.2 Rambölls utvärdering ska utgöra kunskapsunderlag inför en revidering av programmet

Ramböll har av Stadsledningskontorets kansli för mänskliga rättigheter och demokratiutveckling fått i uppdrag att genomföra en utvärdering av stadens program för delaktighet. Syftet med utvärderingen är att undersöka programmets relevans, måluppfyllelse och genomförande. Utvärderingen ska användas som kunskapsunderlag till den kommande revideringen av programmet. I tabell 1 framgår utvärderingens frågeställningar.

Tabell 1. Utvärderingens frågeställningar

Utvärderingskriterier	Fråga
Relevans	Är mål, indikatorer och aktiviteter relevanta för att öka delaktigheten för personer med funktionsnedsättning?
	Saknas något viktigt område i programmet för att personer med funktionsnedsättning ska kunna bli delaktiga i samhället?
	Är indikatorerna relevanta för att mäta måluppfyllelse, mäter de rätt saker?

¹Stockholms stads nuvarande vision, Vision 2040 – Ett Stockholm för alla, beslutades av kommunfullmäktige i oktober 2015.
<http://www.stockholm.se/OmStockholm/Vision/>

Effektivitet/måluppfyllelse	Är indikatorerna som anges i nämndernas verksamhetsplaner för 2015 relevanta? Är metoden med tre aktiviteter/per mål effektiv för att nå målen? Hur har programmets mål fått genomslag i nämndernas och styrelsernas verksamhetsplanering? Hur har programmet bidragit till att personer med funktionsnedsättning får ett bättre bemötande av stadens medarbetare?
Process	Hur har de lokala funktionshinderråden medverkat i framtagandet av aktiviteter till verksamhetsplanen 2015? Hur har de lokala funktionshinderråden medverkat i uppföljningen av verksamhetsplaner?

1.3 Rambölls utvärdering bygger på intervjuer och dokumentstudier

Rambölls utvärdering av funktionshinderprogrammet bygger på intervjuer och dokumentstudier. Ramböll har genomfört intervjuer med representanter från utvalda stadsdelsförvaltningar, fackförvaltningar, kommunala bolag, intresseorganisationer samt lokala råd för funktionshinderfrågor.

Sammantaget har sju förvaltningar och två bolag valts ut. I urvalet av stadsdelsförvaltningar har vi sökt uppnå en geografisk spridning mellan innerstad och ytterstad. Vi har också valt ut stadsdelsförvaltningar som har en relativt hög andel ärenden som rör funktionshinderfrågor och omsorg. I urvalet av fackförvaltningar och bolag har vi sökt få en spridning gällande förvaltningar och bolag som ansvarar för tekniskt inriktade frågor och de som ansvarar för sociala frågor.

Intervjuerna syftar till att fånga in olika perspektiv och synpunkter på programmets relevans samt hur nämnder och styrelser arbetar med programmet. Sammantaget har 21 personer intervjuats inom ramen för vårt uppdrag. I tabell 2 återfinns en sammanställning över intervjupersonerna.

Tabell 2. Antalet intervjupersoner/ funktion

Funktion	Antal personer
Avdelningschef i utvalda stadsdelsförvaltningar	4
Avdelningschef utvalda fackförvaltningar	3
Avdelningschef i utvalda kommunala bolag	2
Ledamöter i råd för funktionshinderfrågor	2
Projektledare i utvalda kommunala bolag	2
Controller SLK	1
Kanslichef/ordförande i utvalda intresseorganisationer	7
Totalt	21

Ramböll har därtill genomfört en dokumentstudie av de sju utvalda förvaltningarnas verksamhetsplaner från 2015.² Syftet med dokumentstudien har varit att undersöka hur väl stadens förvaltningar har följt programmets anvisning om att utforma tre aktiviteter per mål, samt vilken typ av aktiviteter som presenteras inom ramen för verksamhetsplanerna.

Rambölls dokumentstudie bygger på iakttagelser från ett verksamhetsår. Vi har därmed inte möjlighet att inom ramen för vår utvärdering, säga något om programmets avtryck under hela programperioden. Vi ser dock att ett stickprov för ett utvalt år kan ge en trovärdig indikation på hur programmet har fungerat i sin helhet, detta då intervjuerna visar att förvaltningarnas arbete med programmet inte förändrats nämnvärt under programperioden.

² Utvalda stadsdelsförvaltningar är Södermalm, Skarpnäck och Rinkeby-Kista samt Skärholmen. Utvalda fackförvaltningar är Trafikkontoret, idrottsförvaltningen och utbildningsförvaltningen. Utvalda bolage är Stockholm Vatten och Sisab.

2. RESULTAT

I förestående kapitel presenterar vi utvärderingens resultat i relation till de utvärderingsfrågor som beskrivits i rapportens inledningskapitel.

2.1 Programmet relevans är hög men saknar ett vålds, hälso- och genusperspektiv

Inom ramen för denna utvärdering ingår att göra en bedömning av programmet övergripande relevans. Det vill säga i vilken utsträckning som det finns ett behov av programmet. Ramböll ser att programmet med dess syfte och mål, utgör ett viktigt dokument för stadens arbete med att säkerställa att alla medborgare ska kunna delta på lika villkor i samhället. Majoriteten av intervjupersonerna beskriver att programmet ger en tydlig signal om att tillgänglighetsperspektivet bör vara en integrerad del av samtliga nämnders och styrelser arbete. Ansvaret för att leva upp till programmets målsättningar åligger inte enbart stadsdelsförvaltningarna utan även bolag och fackförvaltningar.

Programmet tar därtill sin utgångspunkt i mänskliga rättigheter och de nationella funktionshinderspolitiska målen.³ Om staden lever upp till programmets målsättningar efterföljs nationella såväl som internationella riktlinjer. Programmet täcker därmed in viktiga aspekter av funktionshinderpolitiken och möjliggör att funktionshinderfrågor belyses ur ett rättighetsperspektiv.

Det finns dock relevanta aspekter som programmet i nuläget inte fångar in. Det handlar framförallt om att programmet inte synliggör de olika förutsättningar som personer med funktionsnedsättning har att ta del av samhället. Av intervjuer med berörda intresseorganisationer framkommer att programmet på ett tydligare sätt behöver belysa att personer med funktionsnedsättning är en särskilt utsatt grupp i samhället, i synnerhet när det gäller hälsa, ekonomi, psykiska ohälsa samt utsatthet för våld. I nuvarande program saknas också ett genusperspektiv.

Vikten av att belysa funktionshinderfrågor genom ett socioekonomiskt perspektiv såväl som genom ett genusperspektiv är också något som lyfts fram av FN:s kommitté för rättigheter för personer med funktionshinder. I rapporten "Sammanfattande slutsatser avseende Sveriges första rapport" från 2014, framgår att människor med funktionsnedsättning i större utsträckning än andra, lider av psykisk ohälsa samt utsätts för våld. FN:s kommitté för rättigheter för personer med funktionshinder framhåller framförallt att kvinnor, barn och ungdomar är speciellt drabbade. Myndigheten för delaktighet har också lyft fram att personer med funktionsnedsättning i högre utsträckning än andra, lider av sämre hälsa och psykiska besvär. Samma myndighet har också påpekat att det finns en skillnad i vilket individuellt stöd som ges till personer med funktionsnedsättning, beroende på om man är kvinna eller man.⁴

2.2 Målen korrelerar inte alltid med förvaltningarnas och bolagens verksamhetsområden

Stockholms stads program för delaktighet bygger på sju funktionshinderspolitiska mål inom områdena fysisk respektive kommunikativ tillgänglighet, bemötande, utbildning, arbete, bostad och fritid. Programmet specificerar vilka program mål som respektive nämnd och styrelse berörs av. Inom ramen för programmet ska varje nämnd och styrelse utforma tre aktiviteter per program mål som slutligen ska redovisas i verksamhetsplanen.

Inom ramen för utvärderingen har Ramböll fått i uppdrag att undersöka målens relevans för nämnders och bolagsstyrelser arbete. Utvärderingen visar att programmets fokus på specifika sakområden såsom fritid, bostad och utbildning blir problematisk för vissa nämnder och styrelser då dessa inte korrelerar med berörd nämnds eller styrelses primära verksamhetsområde. Pro-

³ De tre funktionshinderspolitiska målen är:

- En samhällsgemenskap med mångfald som grund
- Att samhället utformas så att människor med funktionshinder i alla åldrar blir fullt delaktiga i samhällslivet
- Jämlikhet i levnadsvillkor för flickor och pojkar, kvinnor och män med funktionshinder

⁴ Samlad uppföljning av funktionshinderpolitiken – Hur är läget? (2015)

grammet tar heller inte hänsyn till hur ansvarsfördelning ser ut mellan fack- och stadsdelsnämnder.

Av Rambölls intervjuer med förvaltningar och kommunala bolag, uttrycks en gemensam frustration över att deras arbetsområden i vissa fall, inte överensstämmer med alla programmålen. Representanter för de kommunala bolag som Ramböll har intervjuat beskriver att de i många fall inte har mandat att påverka de mål som programmet anger att de ska arbeta med. Ett bolag har som en konsekvens skapat egna indikatorer. Ett annat bolag avstår från att utforma aktiviteter. Ett annat exempel är Trafikkontoret som reserverar sig mot att förvaltningen inte har ansvar att påverka enkelt avhjälpna hinder i innemiljöer då det är fastighetsägarnas ansvar.

Ramböll ser att nämnders och styrelsernas uppfattning om att vissa utav programmålen skiftar i relevans i relation till deras verksamhetsområde får konsekvenser för utformningen av aktiviteter. Av intervjuer med representanter för förvaltningar och bolag framkommer att det är vanligt förekommande att förvaltningen/ bolaget antingen väljer att inte utforma tre aktiviteter per mål eller att vissa aktiviteter redovisas för redovisningens skull. Programmet blir i det fallet en pappersprodukt som i liten utsträckning styr berörda nämnders eller styrelsernas prioriteringar.

2.3 Programmetts indikatorer är svåra att följa upp och används i liten utsträckning

Programmet omfattas av de sju delmålen. Till varje mål finns indikatorer kopplade vars syfte är att fungera som mått för programmets måloppfyllelse samt utgöra ett stöd för uppföljningen av programmet. Genom konstruerandet av indikatorer fanns en tanke om att programmets avtryck hos stadens medborgare skulle kunna mätas. Av utvärderingen framkommer dock att programmets indikatorer inte fungerar som tänkt. Detta beror främst på tre faktorer, vilka utvecklas nedan.

För det första är indikatorernas utformning problematisk då de är vagt formulerade och i stor utsträckning utgår från medborgarens upplevelse av x eller y. De breda formuleringarna medför att det blir ottydligt vilka aspekter som respektive indikator avser att mäta. Ett exempel är indikatorn "Andel personer som upplever att stadens inne- och utemiljö är tillgänglig och användbar" som är kopplad till målet om att *Alla ska kunna förflytta sig, vistas i och använda Stockholms inne-och utemiljö*. I denna indikator inryms flera aspekter såsom inne- och utemiljö samt tillgänglighet och användbarhet, vilket gör att det blir svårt att avgöra vilken utav dessa aspekter som följs upp. Att indikatorerna bygger på medborgarens utsagor medför också att det behöver finnas en nollbas att utgå ifrån- vilket i dagsläget saknas.

För det andra är uppföljningen av indikatorerna bristfällig då indikatorerna inte finns med i Stockholms stads budget och därmed inte ingår i stadens övergripande ledningssystem (ILS). Programmet för delaktighet löper således parallellt med uppföljningen av stadens övriga verksamhetsmål. Det får primärt två konsekvenser. För det första skickar det ett signalvärde om programmets vikt i relation till stadens övriga prioriteringar. För det andra medför det att uppföljningen av nämnders och styrelsernas arbete inom funktionshinderområdet blir svåröverblickbart då vissa utav programmets indikatorer antingen överlappar med andra verksamhetsområdets indikatorer eller inte följs upp alls.

För det tredje saknas enhetliga och tillförlitliga instrument för att mäta programmets angivna indikatorer. I stadens program för delaktighet framgår att stadens verksamheter kan använda sig av enkäter för att mäta programmets avtryck hos medborgarna. Till det ändamålet är det möjligt att till exempelvis använda de årliga brukarundersökningarna som riktar sig till personer som omfattas av stadens LSS-verksamhet, vilket exempelvis täcker in personer som bor på korttidsboende, gruppboende eller har daglig verksamhet. Personer som omfattas av LSS utgör dock bara en liten grupp av de personer som har en funktionsnedsättning. Svarsfrekvensen är därtill i regel låg, runt cirka 50 procent. Av intervjuer med brukarorganisationer och avdelningschefer framkommer att enkätfrågorna i många fall inte heller besvaras av brukaren själv utan görs av

en släkting eller en assistent. Enkätresultaten blir därmed ett trubbigt verktyg för att söka fånga in programmets avtryck och eventuella progression.

Utifrån Rambölls intervjustudie framkommer att nämnder och styrelser i liten utsträckning använder sig av indikatorerna. I ett fall har ett kommunalt bolag som Ramböll varit i kontakt med tagit fram egna indikatorer för att följa upp sitt arbete med programmet.

2.4 Aktiviteternas avtryck varierar i verksamhetsplanerna

Utifrån programmets sju mål ska Stockholms stads nämnder och styrelser utforma tre relevanta aktiviteter som ska prioriteras under året och bidra till att programmets mål uppfylls. Aktiviteterna ska utformas i samråd med de lokala råden för funktionshinderfrågor och ska redovisas i verksamhetsplanerna. Aktiviteterna ska sedmera följas upp i stadens ledningssystem (ILS). För att få en indikation på efterlevnaden av programmet har Ramböll granskat ett urval av nämndernas verksamhetsplaner för 2015.

Rambölls dokumentstudie visar att nämnderna på ett övergripande plan inte uppnår programmets krav på tre aktiviteter per mål. Endast en av sju nämnder redovisar tre aktiviteter per mål. För målen 1-3 och 7 har samtliga nämnder förutom en utformat tre aktiviteter per mål. För resterande mål finns en mer spridd fördelning av antalet aktiviteter. För mål 3 "*Alla ska bemötas med kunskap och respekt och själva vara med och bestämma i frågor som gäller honom eller henne*" har exempelvis en nämnd utformat fem aktiviteter, medan en annan nämnd saknar aktiviteter. Det finns inget mål där samtliga nämnder har uppgett tre aktiviteter.

En ytterligare iakttagelse från Rambölls dokumentstudie är att de olika nämnderna redovisar aktiviteterna på olika sätt i verksamhetsplanerna. En nämnd redovisar aktiviteterna i en enskild bilaga medan andra förvaltningar redovisar aktiviteterna som en integrerad del i dokumentet. Det är många gånger också otydligt i flera av verksamhetsplanerna om aktiviteterna specifikt är knutna till programmet för delaktighet eller om de ingår i nämndernas övergripande arbete. I några av verksamhetsplanerna är det enkelt att spåra vilka aktiviteter i verksamhetsplanen som hör till programmet för delaktighet. I de fallen finns det ofta en referens till programmet vid tillhörande aktivitet. I andra verksamhetsplaner anser Ramböll att det är betydligt svårare att urskilja vilket mål som aktiviteterna är knutna till. Det gör att det samlade avtrycket av programmets aktiviteter blir svåröverblickbart och inte heller går att summera. Inte heller i stadens ledningssystem går det att summera och kategorisera stadens samtliga nämnders och styrelsernas aktiviteter per delmål.

Vid en granskning av verksamhetsberättelser från 2015 som utförts av SLK framkommer att nämnderna redovisar sitt arbete på olika sätt. En del förvaltningar väljer att redovisa i listform. Andra förvaltningar har registrerat aktiviteter direkt i stadens ledningssystem. Det finns också exempel där förvaltningar valt att enbart beskriva i text att de arbetar med programmet. Hos andra förvaltningar saknas redogörelse. Det framgår inte heller i anvisningarna för verksamhetsberättelserna hur aktiviteterna ska redovisas, vilket kan vara en orsak till de stora skillnaderna.

En slutsats är således att det är svårt att få en övergripande bild av hela Stockholms stads arbete inom ramens för programmet. Av vår intervjustudie framkommer att det saknas påföljder om nämnd eller styrelse inte följer programmets krav på antalet aktiviteter per mål. Det saknas således incitament för nämnder och styrelser att prioritera programmet.

2.5 Aktivitetsuppföljningen riskerar att ta fokus från helheten

Ramböll kan konstatera att det finns en spridning gällande omfattning och tyngd i de aktiviteter som redovisas per programmål. Aktiviteternas avtryck varierar därmed i de olika förvaltningarna. I tabellen nedan redovisar vi några exempel på aktiviteter som återfinns i de studerade verksamhetsplanerna.

Tabell 3. Exempel på aktiviteter från verksamhetsplanerna

Mål	Exempel på aktiviteter
Alla ska kunna få information och kommunicera utifrån sina förutsättningar	Ex. 1 Insiktsutbildningar genomförs för beslutsfattare och personal. Ex. 2 Tillgänglighetsvandringar ska genomföras vid tre tillfällen i samråd med rådet för funktionshinderfrågor.
Alla ska ha en bostad som är anpassad efter individens behov	Ex 1. Ta fram genom fokusgrupp/intervjuer viktiga faktorer för att den enskilde ska uppleva bostaden som ett egen hem till exempel genom utveckling av arbetssätt. Ex. 2 Förvaltningen verkar för att personer med funktionsnedsättning ställer sig i bostadskö
Allas arbetsförmåga ska tas tillvara	Ex. 1 Erbjud sommarjobb för barn/ungdomar med funktionsnedsättningar. Ex. 2 Ta fram praktikplatser för personer med funktionsnedsättning

I uppföljningen av programmet saknas ett fokus på aktiviteternas utfall eller resultat. Nämnder och styrelser ombeds därmed enbart redogöra för om den angivna aktiviteten är genomförd eller inte. Av intervjustudien framkommer att vissa nämnder och styrelser därmed tenderar att ange aktiviteter som skulle genomföras även utan programmets existens. Programmets fokus på aktiviteter medför också att andra aspekter som påverkar målgruppens möjlighet att delta på lika villkor i samhället, såsom tillgången till ledsagarservice, inte innefattas av programmet. En konsekvens blir därmed att en nämnd kan säga sig leva upp till samtliga av programmets mål, samtidigt som samma nämnd minskat antalet beviljade ledsagartimmar. Statistik från Stockholms stad visar exempelvis att antalet beviljade ledsagartimmar har minskat mellan 2007-2014, från 20 timmar per månad till 15 timmar per månad.⁵ På samma sätt kan en förvaltnings uteblivna krav på tillgänglighet vid upphandling av en viss tjänst eller aktör få konsekvenser för målgruppens möjligheter att ta del av samhället på lika villkor. Denna typ av utfall tas dock inte i beaktande vid redovisningen av programmets måloppfyllelse i stadens ledningssystem. Exempelen visar att aktivitetssuppföljningen riskerar att förbise fundamentala aspekter som påverkar målgruppens levnadsstandard.

2.6 Rådets involvering och avtryck i samarbetet med förvaltningarna varierar

I programmet fastställs att målens aktiviteter ska tas fram i samråd med de lokala råden för funktionshinderfrågor. Alla stadens nämnder och bolag ska ha ett råd för funktionshinderfrågor knutet till sig. Rådets syfte är bland annat att utgöra en rådgivande funktion i frågor som rör funktionshinderområdet och delta under beredningar av ärenden som berör frågor personer med funktionshinder⁶. HSO Stockholms stad har ansvaret att samordna funktionshinderföreningarnas nomineringar till råden för funktionshinderfrågor.

Av utvärderingen framkommer att programmets angivna arbetssätt upplevs ha stor potential som i dagsläget inte utnyttjas fullt ut. När samarbetet fungerar väl mellan förvaltningens tjänstemän och rådets ledamöter finns en konstruktiv dialog där råden kan fungera som expertstöd i berörda frågor. I en stadsdelsförvaltning arbetas exempelvis programmets aktiviteter fram genom en årlig workshop där rådets ledamöter och personer från olika funktioner inom stadsdelsförvalt-

⁵ Beskrivning av socialtjänsten i Stockholms stad 2014, dnr 3.1.107/2015 s. 17

⁶ <http://www.stockholm.se/FamiljOmsorg/Funktionsnedsattning/Mojligheter-att-paverka/Rad-for-funktionshinderfragor/>

ningen medverkar. Råden får under årets lopp skriftlig återkoppling kring hur förvaltningens arbete fortgår.

Intervjuer med intresseorganisationerna, rådsledamöter och representanter från förvaltningar och bolag vittnar dock om att samarbetet mellan råd och förvaltning fungerar mindre tillfredsställande i andra nämnder.

HSO Stockholms stad har genomfört en enkätundersökning med ledamöter från råden under mandatperioden 2011-2014.⁷ Enkätundersökningen visar bland annat att drygt hälften av respondenterna har angett att de varit med att formulera aktiviteter inom ramen för programmet. Därmed visar enkätundersökningen att råden endast i viss utsträckning deltar i framtagandet av aktiviteter. Denna bild stärks också genom Rambölls intervjustudie där rådsledamöter och intresseorganisationer vittnar om att förvaltningarna i vissa fall försvårar deras arbete då handlingar exempelvis delges för sent inför möten och att de kommer in sent i processen.

Nästantill samtliga representanter från förvaltning och bolag vittnar också om att rådsledamöterna många gånger brister i kompetens gällande förvaltningens arbetsprocess, samt vilka verksamhetsområden som den enskilda förvaltningen eller bolaget har mandat över. Hur råden fungerar beskrivs också i stor utsträckning vara personberoende. Tilltron till råden är således svag inom vissa förvaltningar vilket kan vara en förklaring till varför de i många fall inte involveras i framtagandet av aktiviteter.

2.7 Bristande uppföljning av programmet skapar svårigheter att bedöma programmets avtryck och påverkan på målgruppen

I Rambölls uppdrag ingår att värdera programmets avtryck gällande bemötande. I ett av programmets mål stipuleras att *Alla ska bemötas med kunskap och respekt och själva vara med och bestämma i frågor som rör honom eller henne*. Som framgått av tidigare avsnitt är uppföljningen av programmet bristfällig, dels vad gäller de indikatorer som angetts inom ramen för programmet, dels vad gäller det samlade avtrycket av nämnders och styrelsernas aktiviteter. Det går således inte att bedöma huruvida programmet har lett till det önskade resultat.

För att ändå få en indikation på huruvida det skett någon förändring gällande personer med funktionsnedsättnings upplevelse av stadens bemötande under nuvarande programperiod har vi studerat svarsvariationen för en specifik fråga i de årliga brukarundersökningarna. Som påtalats tidigare är brukarundersökningarna ett trubbigt verktyg för att mäta målgruppens upplevelse, vilket gör att resultatet behöver beaktas med viss försiktighet. En genomgång av svarsvariationen på påståendet *Biståndshandläggaren bemöter mig på ett bra sätt* mellan 2012-2015 visar inte någon tydlig förändring i hur respondenter kopplat till gruppboende eller dagligverksamhet har upplevt bemötandet. I genomsnitt är omkring 65 procent av respondenterna nöjda med biståndshandläggarnas bemötande mellan åren 2012-2015. Andelen nöjda personer som bor på korttidsboende under den studerade perioden har dock ökat med 15 procent.⁸ Om den angivna förändringen är en konsekvens av programmet går dock inte att fastställa.

⁷ Ledamöternas erfarenheter från funktionshinderråden i Stockholms Stad – en enkätundersökning från mandatperioden 2011-2014 (HSO Stockholms stad)

⁸ Sammanställningen av brukarundersökningarna återges i bilaga 1

3. SAMMANFATTANDE SLUTSATSER OCH REKOMMENDATIONER

I detta kapitel görs en sammanfattning av utvärderingens resultat. Sammanfattningen besvarar följande frågor:

Relevans:

- Är mål, indikatorer och aktiviteter relevanta för att öka delaktigheten för personer med funktionsnedsättning?
- Saknas något viktigt område i programmet för att personer med funktionsnedsättning ska kunna bli delaktiga i samhället?
- Är indikatorerna relevanta för att mäta måluppfyllelse, mäter de rätt saker?

Effektivitet:

- Är metoden med tre aktiviteter/per mål effektiv för att nå målen?
- Hur har programmets mål fått genomslag i nämndernas och styrelser verksamhetsplanering?
- Hur har programmet bidragit till att personer med funktionsnedsättning får ett bättre bemötande av stadens medarbetare?

Process:

- Hur har de lokala funktionshinderråden medverkat i framtagandet av aktiviteter till verksamhetsplanen 2015?
- Hur har de lokala funktionshinderråden medverkat i uppföljningen av verksamhetsplaner?

Programmets relevans

Programmets relevans är hög men programmet saknar aspekter som synliggör målgruppens olika förutsättningar att ta del av samhället på lika villkor. I utvärderingen har framkommit att hälsa, ekonomi och risken att bli utsatt för våld är sådana aspekter. Programmet saknar också ett genusperspektiv.

Programmets indikatorer ingår inte i Stockholms stads budget vilket gör att de inte följs upp i stadens ledningssystem (ILS). Uppföljningen av programmets progression tenderar därmed att utebli. Programmets indikatorer är i dagsläget svåra att mäta då de brukarundersökningar som genomförs endast fångar in en liten del av programmets målgrupper. Indikatorerna används i liten utsträckning av stadens nämnder och bolag. Indikatorernas relevans är därmed låg.

De aktiviteter som redovisas i nämndernas verksamhetsplaner varierar brett i inriktning och omfattning, varför det inte har varit möjligt att värdera dess övergripande relevans. Utvärderingen visar dock att programmets konstruktion där nämnder och styrelser behöver redovisa aktiviteter inom områden som i liten utsträckning upplevs relevanta för verksamheten riskerar att urholka programmets legitimitet och övergripande relevans. Konsekvensen blir att nämnder och styrelser tenderar att 1) avstå från att redovisa aktiviteter 2) redogör för aktiviteter som skulle genomföras även utan programmets existens 3) redovisa aktiviteter för redovisningens skull. Det vill säga programmet blir i de fallen en pappersprodukt som i liten utsträckning har betydelse för nämnders och styrelserns prioriteringar.

Programmets effektivitet

Utvärderingen visar att antalet aktiviteter har liten betydelse för att uppnå målen om att personer med funktionsnedsättning ska delta på lika villkor i samhället. För att så ska ske behöver nämnder och styrelser göra en övergripande analys över vilka faktorer som påverkar målgruppens möjligheter att delta i samhället och utforma åtgärder i relation till en sådan analys. Att följa upp på antalet aktiviteter riskerar att premiera kvantitet istället för kvalitet.

Av vår genomgång av ett urval verksamhetsplaner framgår att endast en av sju nämnder uppnår målet om att redovisa tre aktiviteter per mål. Mot bakgrund av att uppföljningen är fragmenterad och genomförs på aktivitetsnivå går inte att fastställa huruvida programmet har bidragit till ett bättre bemötande av målgruppen.

Programmets process

Programmets definierade arbetssätt där de lokala funktionshinderråden tillsammans med förvaltningar och bolag arbetar fram aktiviteter fungerar olika väl inom staden. Det finns exempel där framtagande och uppföljning av aktiviteter sker genom en konstruktiv dialog mellan råd och förvaltning. De goda exemplen är dock få. Utvärderingen visar att avdelningschefer, representanter för råden liksom brukarorganisationerna upplever att processen med att ta fram och följa upp aktiviteter många gånger fungerar mindre tillfredställande.

Rekommendationer:

Mot bakgrund av de slutsatser som redovisas ger Ramböll följande rekommendationer inför en revidering av programmet:

- Låt programmet i större utsträckning återspegla de perspektiv som studier visar påverkar målgruppens möjligheter att ta del av samhället på lika villkor såsom ekonomi, hälsa och genus. Programmet behöver också synliggöra att målgruppen i större utsträckning är utsatta för olika typer av våld.
- Relevanta indikatorer utifrån programmets målsättningar behöver anges i Stockholms stads budget. Detta för att säkerställa att programmet följs upp.
- Överväg att i större utsträckning anpassa uppföljningen av programmet efter nämnders och styrelser mandat och ansvarsområden.
- Överväg att stryka kravet på tre aktiviteter per mål och låt uppföljningen av programmet ske på resultatnivå istället för på aktivitetsnivå.
- Överväg att skapa tydliga anvisningar för hur programmets resultat ska redovisas. Redovisning av programmets resultat behöver vara enhetlig för att dels underlätta jämförelser mellan nämnder och styrelser, dels underlätta för lokala funktionshinderråd och allmänhet att följa programmets progression.

BILAGA 1

REDOVISNING AV ENKÄTSRESULTAT

Tabell 4. Svar på frågan "Biståndshandläggaren bemöter mig på ett bra sätt"

Daglig verksamhet	Stämmer ej	Varken eller	Stämmer väl
2012	14 %	19%	67%
2013	18%	19%	63%
2014	17%	16%	67%
2015	13%	15%	71%
Genomsnitt 2012-2015	16%	17%	67%

Korttidsboende	Stämmer ej	Varken eller	Stämmer väl
2012	15%	22%	63%
2013	19%	17%	64%
2014	17%	14%	69%
2015	10%	12%	78%
Genomsnitt 2012-2015	15%	16%	69%

Gruppboende	Stämmer ej	Varken eller	Stämmer väl
2012	12%	19%	69%
2013	19%	21%	61%
2014	14%	17%	69%
2015	16%	18%	66%
Genomsnitt 2012-2015	15%	19%	66%

9

	2012	2013	2014	2015
Genomsnittlig svarsfrekvens för hela staden (Gruppboende, korttidshem, dagligverksamhet)	60 %	X	47 %	54 %

10

⁹ Ramböll har utifrån resultaten av brukarundersökningarna, själva utformat de tre svarskategorierna. (Skriv hur)

¹⁰ Ramböll har räknat ut den genomsnittliga svarsfrekvensen för enkäter gällande gruppboende, korttidshem samt dagligverksamhet genom att addera samtliga resultat per verksamhet för respektive år. 2013 lämnas blankt då ingen procentsats för svarsfrekvensen det året finns tillgänglig.